

50 éve épült a berlini fal ⁽¹⁾

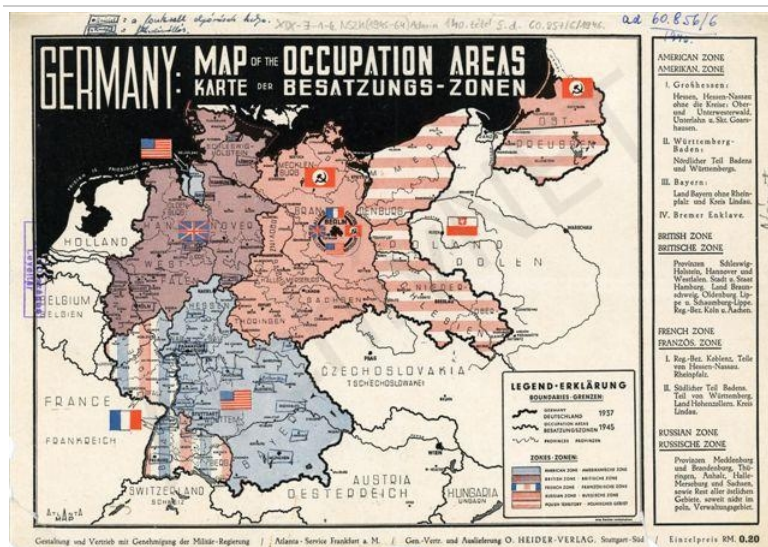
Kiürül az NDK?

„néhány kórházban egy-egy osztályt be kellett zárni, mert nem volt orvosi személyzet. Modler elvtárs (az állami ellenőrzésnél főellenőr) pl. elmondotta, hogy egy Hallétól nem messzire levő kisvárosban a kórház szülészeti osztályán dolgozó orvosok, anélkül, hogy a tervről valaki is tudomást szerzett volna, egyik napról a másikra úgy, ahogy voltak, teljes létszámmal „leléptek”. Drezdában járva a tanácsai dolgozók elmondották, hogy az egész városban mindössze két magánpraxist folytató szemorvos van, a klinika viszont a túlszűfolttság miatt november vége előtt nem fogad betegeket.”

Bevezetés

1961. augusztus 13-án szögesdróttal választották el Berlin keleti és nyugati felét. Az akkori keleti politikai megítélés szerint Nyugat-Németországot meg kellett fosztani attól a lehetőségtől, hogy Nyugat-Berlinből bármilyen módon is akadályozza a Német Demokratikus Köztársaságban folyó szocialista építést, valamint azt, hogy a nyugati propaganda hatására állampolgárok hagyják el Kelet-Berlint és az NDK-t. Augusztus 13-án a Kelet-Berlint Nyugat-Berlintől elválasztó határvonalat egyszerűen államhatárrá alakították, és korlátozott számú átkelő pontot állapították meg. Az NDK határain és Nyugat-Berlin nyugati határain olyan ellenőrzést vezettek be, mint akármilyen más szuverén állam határain szokásos volt.

Forrásközlésünkben emlékezve az 50 évvel ezelőtti történetekre, a Magyar Országos Levéltárban található külügyi dokumentumokra alapozva megpróbáljuk bemutatni a fal építéséhez vezető eseményeket és reakciókat, koncentráva Berlin helyzetére, az azt körülvevő nemzetközi hidegháborús feszültségre. A téma nemzetközi beágyazottsága és fontossága miatt a történet szakma a német kérdést az európai hidegháborús hatalmi politika kontextusában vizsgálta. Nyugat-Európában és 1990 után Magyarországon számos tanulmány és dokumentumgyűjtemény látott napvilágot a kérdéssel, azonban még igen sok az ún. fehér folt. A szakirodalom tanulmányozása után megállapítható, hogy a berlini fal felépítéséről jelenleg sokkal kevesebb információval rendelkezünk, mint annak lebontásáról és az oda vezető folyamatról. A tanulmány alapjául szolgáló források közül több már napvilágot látott *Ruff Mihály* munkájában, aki tanulmányában a berlini magyar nagykövetség 1961. évi jelentéseit vette alapul, amelyek közül többre itt is hivatkozunk. A berlini magyar nagykövetség jelentései a német kérdésnek és ezzel párhuzamosan az NDK és az NSZK kül- és belpolitikai eseményeinek összefüggésében Berlin státuszának mindig is kiemelt figyelmet biztosított, és értékes jelentésekkel látta el a Központot. A jelentések azért is fontosak számunkra, mert tükrözik az adott politikai helyzet és a tömeghangulat romlását. Írásunkban egyes dokumentumokat fontosságuk miatt másodsorban közlünk. Elsősorban olyan dokumentumokat válogattunk, amelyek leginkább tükrözik az 1950-es évek és az 1961. év emblematikus eseményeit, nemzetközi és belpolitikai kérdéseit, mint például a disszidensek és az ún. „határjárók” problémája. Különösen érdekes egy 1961. decemberi rejteltávirat, amely egy külügyminisztériumi utasítás alapján bemutatja a berlini nagykövetségen és a kereskedelmi kirendeltségen - békés, kritikus (rendkívüli állapot) és háborús időszak esetén - kötelezően végrehajtandó intézkedések csoportját.

Megszállási övezetek (zónák)

MOL XIX-J-1-k NSZK Admin (1945-64)

Berlin kérdése 1945 után

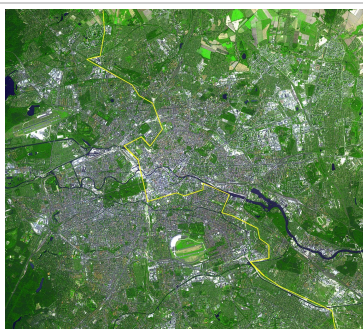
1945 májusában a szövetséges hatalmak fegyveres erőinek győzelme után a Berlint elfoglaló Vörös Hadsereg a város nyugati területének megszállási feladatait átadta a nyugati szövetségeseinek. Berlin területének 53,9%-a, népességének pedig 62,9%-a került a nyugati államok (Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország) ellenőrzése alá. Az 1945. július 17-én megtartott potsdami értekezleten a szövetséges hatalmak megerősítették a négyhatalmi megszállási rendszert, azonban a központi német kormányzás megalakítását elodázták. Mindezek ellenére a szövetséges hatalmak a megszállás időszakában is egységes gazdasági egésznek tekintették Németországra. Az 1946-47. évek azonban egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy Németország és Berlin a már felvillanó hidegháborús ellentéték gócpontjában találja magát. A Szovjetunió ugyanis több ízben megpróbálta elérni, hogy a nyugati szövetségesek adják fel a berlini megszállási övezeteiket, amelyek kudarca miatt 1947-re Berlinben fokozatosan kiépült a műszaki határzár. Nagyon is helyénvaló Ruff Mihály állítása, amely szerint „Berlin mindkét fele természetesen terepe volt a politikai harcnak, ideológiai konfrontációnak, a hírszerzésnek és a katonai jelenlétnek, feszültségnek.”

A második világháború végétől lényegében kevesen számoltak a kelet-nyugati irányú kapcsolatok ilyen rövid időn belül bekövetkező romlásával. Figyelemre méltó *George F. Kennan* amerikai diplomata 1945 nyarán kelt írása, miszerint: „Az az elképzelés, hogy Németországot az oroszokkal együtt kormányozzuk, örlültség. De ugyanilyen örlültség azt képzelni, hogy az oroszok meg mi egy szépnapon udvariasan visszavonulunk, és a vákuumból egy békés, szilárd és baráti Németország fog kiemelkedni. Nincs más választásunk, mint hogy saját németországi övezeteinket a függetlenség olyan formájához vezessük el, amely annyira

kiegyensúlyozott és biztonságos, olyan fölényben van, hogy a kelet nem veszélyeztetheti. Inkább egy feldarabolt Németországot, amelynek legalább a nyugati részét bátya a totalitárius rendszer erőivel szemben, mint egy egységes Németországot, amely ezeket az erőket az Északi-tengerig engedi előrejutni." 1948 nyarán a Nyugat-Németországban és Berlin három nyugati övezetében végrehajtott valutareform miatt a Szovjetunió első lépésben lezárta a berlini belnémet határt, és intézkedéseket tett a keleti megszállási övezetben érvényes fizetőeszköz (keletnémet márka) kibocsátására. A berlini blokád ideje alatt a nyugati szövetségesek mindössze légi úton tudtak gondoskodni a város ellátásáról. Az első berlini válságként elhíresült blokád csaknem tíz hónapig akadályozta az áruforgalmat a két városrész között, azonban 1949. májusban az átkelés újra szabadabbá vált. Második lépésként a németországi szovjet katonai adminisztráció 1948. június 19-ei rendeletével kimondta, hogy: „A Németország nyugati megszállási zónáiban kiadott pénzjegyek forgalma tilos a szovjet megszállási zónában és Nagy-Berlin területén, amely Németország szovjet megszállási zónájában terült el, és gazdaságilag a szovjet megszállási zóna egy részét jelenti. A Szovjet Katonai Közigazgatás tudomására hozza Németország lakosságának, hogy a nyugati megszállási zónában kiadott új pénzjegyek, valamint Németország nyugati megszállási zónáiból birodalmi márka, váltómárka (Rentenmark) és szövetséges katonai márka behozatala a szovjet megszállási zónába és Nagy-Berlin területére tilos.”

A Szovjetunió célja végeredményben nem más volt, mint hogy a nyugati szövetségeseket Nyugat-Berlin elhagyására kényszerítse, s ezzel befolyás alá helyezze az egész várost. 1948 második felétől tehát egymást követték azon lépések, amelyek végeredményben előkészítették Németország kettébomlását. A nyugati hatalmak 1948. március-június folyamán Londonban folytattak tárgyalásokat, ahol elvi ajánlás született egy nyugatnémet állam létrehozására. A berlini események komoly hatást gyakoroltak mind az amerikai, mind pedig a nyugat-európai politikai vezetésre, s 1948-ban Nagy-Britannia, Franciaország és a Benelux-államok aláírták a Brüsszeli Egyezményt, amellyel megalakult a Nyugat-Európai Unió. A német kérdés megoldása egyidejűleg az európai egységesülési folyamat, valamint egy közös védelmi politikának a megteremtésében csúcspontot képezte, amely végül 1949 áprilisában az Észak-atlanti Szövetség megalakításához vezetett.

Az Egyesült Államok NATO általi európai katonai jelenléte komoly ellensúlyt jelentett a Szovjetunió expanziós politikájával szemben. 1949. május 23. és június 20. között Párizsban tanácskozott a négy nagyhatalom külügyminiszteri tanácsa, amelyen a Szovjetunió küldöttsége arra szólította fel a szövetségeseket, hogy egy egységes német kormánnyal kössék meg a békeszerződést, azonban a nyugati hatalmak mindezt szabad választások megtartásához kötötték, amelyet pedig a Szovjetunió utasított el. A győztes hatalmak európai és világpolitikai érdekkellentétei miatt a német (és a berlini) kérdés megoldására tett lépéseik nem járhattak sikerrel.

Berlin műholdképe a fallal

(Forrás: [2])

1949. augusztus 14-én Németország nyugati országrészében választásokat tartottak, ahol a győztes párt, a kereszténydemokrata CDU a bajorországi keresztény-szociális CSU-val a szavazatok 31%-át szerezte meg. Az 1949. szeptember 15-én megalakult Bundestag Konrad Adenauer választotta a Német Szövetségi Köztársaság kancellárjává. Minderre válaszul Németország keleti részében 1949. október 7-én a Német Néptanács Ideiglenes Népi Kamarává alakult, amely az alkotmány elfogadásával létrehozta a Német Demokratikus Köztársaságot. Kelet-Berlin NDK-ba történő integrációja az alkotmány elfogadásával folytatódott, amely a várost (városrészt) az ország fővárosának tekintette. Kelet-Berlinben működtek az NDK hivatalos szervei is, tehát a Szovjetunió átadta Kelet-Berlin és az ország igazgatásának jogait. Az NDK értelmezése Berlin státuszára nézve az volt, hogy az különleges terület a szovjet megszállási szférában, és annak igazgatásában a nyugati nagyhatalmak is közreműködnek. Az NDK-ban a rosszabb életkörülmények közepette a hatalom egyre keményebben lépett fel a sztálinista típusú társadalom kiépítése érdekében. Ezzel egy időben Nyugat-Németországban az életszínvonal viszont növekedni kezdett. A romló gazdasági helyzet miatt az NDK állampolgárok évről-évre jelentős számban távoztak a még nyitott berlini határon keresztül nyugatra. Az országot elhagyók száma a Sztálin halálát (1953. március 5.) követő tüntetések vérbefojtása után emelkedett a legmagasabbra. Az 1953. júniusi berlini és más kelet-németországi városokban kitört zavargások gyökere 1952-re vezethető vissza, amikor a Német Szocialista Egységpárt az NDK gazdaságának további átalakítását irányozta elő. A szocializmus alapjai lerakásának ideológiai tündetésbe ment át. A kelet-berlini vezetés az eseményeket nyugati „fasiszta” provokációknak nyilvánította, amelyben nyugat-berlini provokátorok a közelítés és a normarendezés folyamán a dolgozók hangulatában beállott romlást alkalmasnak vélték egy felkelés kibombasztására. A kivándorlók száma a felkelés leverését követő néhány hónap alatt a 200 ezer főt is elérte. Az '50-es évek közepétől Kelet-Németország gazdasága is fejlődésnek indult, azonban az újjáéledő ipar számára súlyos csapásnak bizonyult, hogy folytatódott a szakképzett munkaerő tömeges kivándorlása. Az NDK gazdaságára azonban pozitívan hatott a nyitott berlini határ. 50 ezer kelet-berlini dolgozótt Nyugat-Berlinben, lényegében az ő fizetésük jelentette az NDK egyik fő valutaforrását. A politikai vezetés azonban bizalmatlansággal tekintett a Nyugat-Berlinben munkát vállalókra és több intézkedéssel szankcionálták a nyugati munkavállalást. A határ 1961. évi lezárása előtti napokban már napi 1500-1900 menekültet regisztráltak a nyugat-berlini menekültábrókban. 1961-ig az NDK-ból összesen három millió személy távozott Nyugat-Németországba. (A disszidálásokról lásd a 9. szám alatt található forrásokat!)

A második berlini válság

A berlini fal felépítésének előzményeihez nagyban hozzájárult az ún. „második berlini válság” kialakulása. A Német Szocialista Egységpárt 1958-ra a németországi status quo mindenkit megnyugtató rendezésében reménykedett. Hruscsov 1958 folyamán diplomáciai manőverbe kezdett szintén annak érdekében, hogy a berlini kérdést rendezzék. Az 1958. november 27-én a nyugati hatalmakhoz intézett diplomáciai jegyzékében Hruscsov fellépett a nyugatiak berlini jelenléte ellen és tárgyalásokat ajánlott, amelyek, ha meghiúsulnak, akkor a Szovjetunió átadja az NDK-nak a Berlinbe vezető utak feletti rendelkezést. A Szovjetunió békeszerződés-javaslatát, amely Nyugat-Berlin demilitarizált szabad várossá történő nyilvánítását ajánlta, lényegében nyugtalanságot keltett Kelet-Németországban. Hruscsov szavaival élve: „A berlini kérdés legjobb, legrealisabb megoldásakor érhetjük el, ha elismerjük azt a tényt, hogy két német állam létezik két különböző rendszerrel. Ha ebből indulunk ki, akkor leghelyesebb Berlin nyugati részét szabad várossá nyilvánítani, saját kormányval, saját társadalmi és államrendszerrel. [...] Mi normális feltételeket akarunk teremteni a probléma megoldására, hogy a Nyugat-Berlinben élő különböző nézetű és meggyőződésű embereket ne kényszerítsük akaruk ellenére olyan rendszer elfogadására, amely nekik nem tetszik.” Az NDK sajtóban továbbá egyre több olyan egybehangzó véleményt jelent meg az NDK-val kötendő békeszerződéssel kapcsolatban, mely szerint a különbécé az NDK és az NSZK közötti feszültséget tovább mélyíti, a belnémet kereskedelem megszűnik, ezzel egyidejűleg megszűnnek a nyugatnémet szállítások, ami végül az életszínvonalban okoz visszaesést. A nyugati hatalmak elutasították a szovjet jegyzéket, de a további tárgyalásokon túl nem jutottak megállapodásra. Ahogy a kérdésre Békés Csaba rávilágít tanulmányában: „A szovjetek által javasolt megoldás - Berlin legyen szabad város - a Nyugat számára nem volt elfogadható, hiszen a nyugati megszálló csapatok kivonása után semmi sem biztosította volna, hogy Nyugat-Berlint az NDK nem kebelezi be, ez pedig az európai status quo megváltoztatását jelentette volna.” A Szovjetunió 1959. január 10-én kelt válaszjegyzékében Nyugat-Berlin kérdését összekötötte a német békeszerződés megkötésének kérdésével, amelynek alapján 1959. május 11-ére összehívták a genfi külügyminiszteri konferenciát. A Szovjetunió 1959. június 9-én kelt már-már megszokott egyik javaslatát az volt, hogy a nyugati hatalmak nyugat-berlini haderőiket és fegyverzetüket „szimbolikus kontingensre” korlátozzák, szüntessenek meg minden propagandát, amely az NDK és más szocialista ország ellen irányul, valamint a nyugati hatalmak kötelezzék magukat arra, hogy Nyugat-Berlinben nem állomásoztatnak atom- és rakétatelepet. A konferencián a betervezett nyugati és szovjet javaslatok ellenére nem született megállapodások, a konferencia június 20-ai munkaértekezletén a négy külügyminiszter csak abban állapodott meg, hogy a konferenciát elnapolják. Az 1960. májusban, Párizsban a kérdést rendezendő csúcskonferencia szintén kudarcba fulladt.

Minden kétséget kizáróan a második berlini válság legkiélezettebb szakaszának Hruscsov és Kennedy 1961. júniusi bécsi találkoztóját tekinthetjük, amikor a tárgyalások újra holtpontra jutottak. Kennedy ugyanis nem engedett abból az egységes nyugati álláspontból, hogy a nyugati hatalmaknak továbbra is joguk van bejutni Nyugat-Berlinbe, valamint kötelességük a város önrendelkezési jogának és a szabad választásoknak a biztosítása. A bécsi találkozó ideje alatt Berlinben tovább nőtt a feszültség, amit az is tetézett, hogy a keletnémet sajtóban megjelent cikkek szerint a berlini nyitott határ egyre inkább akadálya a Kelet-

Németországban folyó politikai konszolidációnak, továbbá gazdasági károkat okozó keletnémet gazdaságnak. *Walter Ulbricht* főtitkár (1960-tól de facto államfő) a Varsói Szerződés 1961. márciusi moszkvai értekezletén hangsúlyozta, hogy abban az esetben, ha a határok továbbra is átjárhatóak maradnak Berlinben, nem teljesíthetők a KGST-országokkal szembeni gazdasági kötelezettségek. Ezzel Ulbricht nyilvánvalóan azt kívánta a szovjetek és a szocialista országok vezetőinek tudomására hozni, hogy a német pártvezetés csakis egy olyan megoldásban érdekelt, amely, ha kell drasztikus, de hatékony ellenszer a valós, vagy vélt problémák ellen.

Kennedy Berlinben

(Fotó: AP)

A fal

Augusztus hónap első napjaiban lényegében egymást követték a színpalak mögötti tanácskozások, amelyek végül előkészítették a beavatkozást. A Varsói Szerződés országainak pártvezetői 1961. augusztus 3-5. közötti moszkvai értekezletén végül is jóváhagyták Ulbricht javaslatát, hogy a két berlini városrészt elválasztva szögesdrót-akadályt állítsanak fel. A fal építésének megindításáról szóló parancsot Walter Ulbricht augusztus 12-én írta alá, amelynek nyomán még aznap éjjel a keletnémet katonaság és rendőrség egységeit felfegyverezve a berlini övezethatárokat irányították. Augusztus 12-én éjjelkor riadókészültséget rendeltek el, s megkezdtek a kezdetleges szögesdrót-akadályok felállítását, amelyek funkciója nem más volt, mint hogy az építés folyamán zajló közlekedést és átjárást is megakadályozzák. Az NDK nagy erőket mozgósított, a város központjában lévő Brandenburi kapuhoz mintegy ezer főből álló egységet vezényeltek. A határozat megvalósítása tehát rendkívül gyorsan, a jelentés szerint is szinte percek alatt történt. A fontosabb átkelőhelyeken néhány páncélos harcjármű mozgása volt észlelhető, ahova a rendőrség további erősítésként vízágyúkkal és páncélautókkal vonult fel. A drótakadályok előtt pár méterrel az utcákon árkok ástak, amelyekkel szintén az autós áttöréseket akarták megakadályozni. A két városrész közötti mindennemű közlekedés megszakadt. A fal építkezési munkálataival egyidejűleg az NDK vezetése megerősítette az NfSZK-val határos nyugati határátelőhelyeket. Az NDK Minisztertanácsának 1961. augusztus 12-én hozott határozata azonnali változtatásokat fogantatosított Berlin térségének teljes közlekedési hálózatában, többek között a távolsági forgalomban, a berlini városi vasúti forgalomban, a földalatti-vasút, a személyhajó- és autóbusz-forgalomban. Elvagták a városi gyorsvasút és a metró összeköttetéseit is, mindössze az S-Bahn Friedrichstrasse állomása maradt meg, ahol egy határállomást állítottak fel. A szovjet szektorban a határvonaltól beljebb eső területeken ún. „mélységi zárás” és forgalomelterelést alkalmaztak, a nyugati szektorok felől történő átjutást elsősorban a szögesdrótkercsek és a közvetlenül mögéjük felállított őrség akadályozta meg.

Az eredetileg 80 átkelőhely közül csak 12-t hagytak nyitva. A határozat kimondta, hogy az NDK polgárainak és a „demokratikus” Berlin (Kelet-Berlin) polgárainak a Nyugat-Berlinbe történő átlépéshez az illetékes népi rendőrségi felügyelőség engedélyére van szükségük, a nyugat-berlini polgárok pedig nyugat-berlini személyazonossági igazolványuk bemutatásával léphettek Kelet-Berlin területére, nyilvánvalóan a szigorúan ellenőrzött átkelő-pontokon. A nyugat-németországi lakosok számára napi tartózkodási engedélyeket adtak az NDK fővárosának „meglátogatására”. Mindössze egy 1963. december 17-én aláírt megállapodás értelmében nyílt először lehetőségük a nyugat-berlini lakosoknak arra, hogy rokonaikat 1963. december 19. és 1964. január 5. között meglátogathassák. A kelet-berlini városvezetés még jóval az augusztus 12-i eseményeket megelőzően sürgette a határjárók kérdésének megoldását, amire a nyugat-berlini városvezetés nem reagált. *Friedrich Ebert* Kelet-Berlin főpolgármestere egy még augusztus 4-én kelt rendeletében a határjáró személyeket (Grenzgänger) regisztrálásra kötelezte. A fal építésével és a minisztertanácsi határozat megjelenésével egyidejűleg tehát rendezték az ún. „Grenzgänger-kérdést”, vagyis annak a Kelet-Berlinben élő 50 ezer munkásnak a problémáját, akik Nyugat-Berlinben jártak dolgozni. Kelet-Berlin magisztrátusa 1961. augusztus 13-án (augusztus 12-i keltezéssel) közleményt adott ki, amely egyszerűen kimondta, hogy Kelet-Berlin polgárai többé nem dolgozhatnak Nyugat-Berlinben, a munka felvétele céljából a legutóbbi kelet-berlini munkahelyükön, vagy a munkaközvetítő hivatalnál kellett jelentkezniük. Ezek a munkások az első napokban a kelet-berlini városháza előtt csendes demonstrációt tartottak, de látva az állandó járőröző katonai egységeket, abbahagyták a tüntetést. Az NDK szervek tagjai minden esetben ragaszkodtak a polgári ruhába öltözött egyének ellenőrzéséhez és igazoltatásához. Annál is inkább tették ezt, mivel több ízben is előfordult, hogy amerikai állampolgárok katonai egyenruhába öltözött személyek kíséretében akartak átmenni a kijelölt határellenőrzési helyeken. Az amerikaiak - hivatkozva a négyhatalmi egyezményre, amely szerint az NDK szervei nem ellenőrizhetik az amerikai hadsereg és más amerikai szerv tagját - nem voltak hajlandók elfogadni az NDK szerveinek igazoltatási jogát. Nyugat-Berlint 180 kilométer hosszú fállal vették körül, amelyből 46 km a városon belül húzódott. A falat rövid időn belül 3,5-4 méter magas betonfallá alakították, amelyeket megfigyelőtornyokkal, bunkerekkel, jelzőberendezéssel és akadályrendszerekkel egészítettek ki, nehezítve a nyugatra menekülő kisérelteit. A Berlin közepén húzódó műszaki zár bénítólag hatott mindkét városrészre. Nyugat-Berlin gazdaságát, összességében státuszát az ún. „szigetpozíció” jellemezte. A fal felépítésének következményeként az egykori városközpontok hirtelen periférikus területekké váltak, Nyugat-Berlinben ideiglenes munkaerőhiány lépett fel, az NDK pedig szektorhatárainak lezárásával fontos valuta-bevételi forrásától esett el. A „Grenzgänger” kiesése különösen a nyugat-berlini építőiparban okozott jelentős visszaesést. Több ezerre volt tehető azoknak a gyermekeknek a száma, akik nyugat-berlini iskolákba jártak tanulni. Egy, a helyzetük rendezésével foglalkozó határozat kimondta, hogy az általános iskolásokat 8. osztályig külön-külön levizsgáztatják és a tudásuknak megfelelő osztályba helyezik át. A nyugat-berlini középiskolákba járó diákok és egyetemisták tanulmányait nem folytathatták az NDK iskoláiban, hanem a határozat értelmében a természetbe kellett bekapcsolódniuk. A városban romlott a közszolgáltatások minősége, a kommunális hulladék elhelyezésének megoldatlansága pedig egyre komolyabb környezetvédelmi válságot idézett elő. A fal építésével egy időben elvagták az elektromos hálózat összeköttetéseit is, így a nyugati városrészekben egy időre az áramszolgáltatás is akadozott. Nyugat-Berlin lakosságának száma az elszigeteltsége miatt folyamatosan csökkent, 1961-ben két millió 197 ezer főről 1984-re egy millió 840 ezer főre apadt.

Az NDK munkásőrségének sorfala közvetlenül a szovjet és a brit megszállási övezetek határán a Brandenburi kapu nyugati oldalán

A felvétel 1961. augusztus 13-án készült.

(Fotó: Wikipedia)

A nyugati hatalmakat nem érte váratlanul a fal építésének híre, egy katonai konfliktus kockázatát a Szovjetunióval - akárcsak más európai konfliktusokat, mint például az 1953. júniusi kelet-berlini felkelés, valamint az 1956-os magyar események - azonban nem kívánták vállalni. A NATO Tanácsának állásfoglalása a berlini kérdésben az volt, mivel az ügy nem a NATO Tanácsára tartozik, hanem az érdekelte tagállamokra (Nagy-Britannia, Franciaország, NSZK, USA), ezért ezeknek az államoknak kell javaslatokat benyújtani. A fal felépítésével az NDK egyrészt önálló létét kívánta kifejezni, másrészt megannyi sikeres és sikertelen próbálkozása után immáron rendszerének konszolidáció-képességét akarta felmutatni. A fal felépítése utáni nyugati reakciók hallatán az NSZK számára egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a nyugati hatalmak a német (és a berlini) kérdést a két szuperhatalom, a Szovjetunió és az Egyesült Államok enyhülési politikájának rendelik alá. Más szóval: *„a cél nem a konfliktus további élezése volt, hanem a válság békés megoldása és a kooperáció lehetőségének fenntartása. Ezért miközben a nyugati propagandában a berlini fal gyorsan Európa megosztottságának szimbólumává vált, a valóságban ezt a lépést Washingtonban is a probléma lehető legjobb megoldásaként értékelték.”*

Források

1. Magyar külügyminisztériumi elemzés a német egységről

1958.

SZIGORÚAN TITKOS!

A német egység kérdése

A potsdami egyezményből félreérthetetlenül az derül ki, hogy a győző hatalmak egy új Németországgal kötnek majd békeszerződést. A nyugati hatalmak megszüntették a potsdami egyezményt. Nem hajtották végre a demilitarizálásról és a demokratizálásról szóló határozatokat. Agresszív terveikbe való bevonás szándékával létrehozták a külön nyugatnémet államot, amelyet természetesen követett az NDK megalakulása. Az ország két részében nemcsak két társadalmi rendszer jött létre, hanem az NSZK a támadó NATO tagja lett, az NDK pedig a NATO-val szemben alakult Varsói egyezmény tagja. A Szovjetunió számtalan nemzetközi tárgyaláson éveken keresztül újabb és újabb javaslatokat terjesztett elő a német állami egység létrehozására. Az NDK-kormány és parlamentje hét év alatt csaknem 90 javaslatot terjesztett elő, amelyet mindannyiszor elutasított Bonn.

A bonni uralkodó körök csatlakoztak az agresszív erőpolitikához. Abból a tételből indultak ki, hogy erős nyugatnémet hadsereget kell létrehozni, s a nyugat összeréjére támaszkodva ezzel a hadsereggel kikényszerítik a német „egységet”. A bonni kormány tehát az erőszakos egyesítés híve. Agresszív törekvéseit az egységről hangoztatott képmutató kijelentések és a „szabad választások” jelszava mögé rejti. A két kormány azért veti fel minden nemzetközi tárgyalással kapcsolatban – legyen lefegyverzésről vagy csúcstalálkozásról szó – a német kérdés napirendre tűzését, mert tudja, hogy NATO-Németország egész Németországra való kiterjesztésének javaslatával minden közeledést megghiúsít. A bonni kormány véleménye szerint az egység létrehozása teljesen a nagyhatalmak feladata.

Az NDK-kormány a kialakult tényleges helyzetből indul ki, amely nem teszi lehetővé az ország két részének mechanikus egyesítését. Az NSZEP központi vezetőségének 30. ülése és az NDK-kormányának július 26-i nyilatkozata fejtették ki az NDK álláspontját. E szerint a német egység megoldása elsősorban a német nép feladata. Az egység csak a két állam közeledése útján valósítható meg. Javasolják államszövetség létrehozását a két állam között. (Amit egyébként először nyugatnémet polgári politikusok vetettek fel.) A két kormány és a parlamentek tanácskozó jellegű Össznémet Tanácsot hoznának létre, amely tárgyalásai alapján ajánlásokat tenne a két német kormánynak a két német állam közötti feszültség okainak megszüntetésére. A tanács tárgyalások útján szolgálná a két állam fokozatos közeledését. Első lépésként egyezmény írhatnának alá a következő kérdésekben: atomfegyverek raktározásának és gyártásának megtiltása Németország területén; kilépés a NATO-ból és a Varsói Egyezményből, a hadkötelezettség megszüntetése, megállapodás a két hadsereg erejéről; közösen vagy külön-külön készített javaslatokkal forduljanak a megszálló erőkhez csapataiknak Németországból való fokozatos kivonása érdekében. Ilyen megállapodások után tárgyalni lehetne a gazdasági együttműködésről, vám- és valuta ügyekről, közlekedésről és hírszolgálatról, Berlin helyzetéről, továbbá a demokratikus pártok és szervezetek működésének megengedéséről Nyugat-Németországban.

Az NDK-kormány a NATO decemberi ülése előtt dec. 11-én lezajlott népi kamara ülésen újabb javaslatokat terjesztett elő a két állam közötti közeledés elősegítésére. Ebben az atomfegyverek raktározásának és tárolásának megtiltását; atom- és rakétafegyverekről, valamint a nyugatnémet hadsereg atom- és rakéta felfegyverzéséről való lemondást, végül a tárgyalások kezdését javasolja a megszálló hatalmakkal tömegpusztító fegyverek elszállítására.

Walter Ulbricht a Süddeutsche Zeitungnak adott interjújában az államszövetség létrehozása előfeltételeit a következőkben látja: NSZK mondjon le az atom- és rakétafegyverekről; szüntesse be a háborús propagandát, a békeharcosok és demokraták üldözését, távolítsák el az NDK-ra irányított amerikai atomgyűkát; mondjanak le az NDK annexiójának tervéről. A két német állam egyesülése nem egy aktus, hanem folyamat. Ha a két államrész már annyira közeledett egymáshoz, hogy nem áll fenn az egyik német államnak a másik által való elnyelésének veszélye, és ha Nyugat-Németországban megvannak a szabad, demokratikus választások előfeltételei, akkor az Össznémet Tanács tárgyalhat a választások kérdéséről. Az NDK az államszövetség keretében nem állít fel társadalmi rendszerére vonatkozó követelményeket, a nyugatnémet szociális berendezkedés a nyugatnémet dolgozók feladata. Ez az álláspont messzemenően reális. A nyugatnémet kormány viszont az NDK társadalmi rendszerének megváltoztatását követeli.

Walter Ulbricht Adenauernek 1957. június 9-én adott válaszában kifejti, hogy a német egység létrejöttének feltétele a nyugatnémet monopoltörke és a militarizmus erejének megtörése. Ezt a munkásosztály egységének megvalósítása biztosíthatja. Ezért javasolta az NSZEP központi bizottsága legutóbb 1958. januárjában az SPD vezetőségéhez intézett levelében az összes németországi munkásszervezetek összefogását. Németországban a munkásosztály az alapvető és a többséget kitevő osztály. A nyugatnémet fináncok hatalmát egy olyan koalíció tudná megtörni, amely az NSZEP-re, az SPD-re, KPD-ra, a két országgrész szakszervezeteire támaszkodik, s egyesíti a kispolgári szervezeteket és a nemzeti burzsoázia azon csoportjait, amelyek ellene vannak a NATO politikának, s amelyek

3. A berlini magyar nagykövet jelentése Hruscsov szovjet pártfőtitkár berlini látogatásáról

1960. május 21.

Magyar Népköztársaság
Nagykövetsége
Botschaft der Ungarischen

Volksrepublik

SZIGORÚAN TITKOS!

Tárgy: Hruscsov elvtárs látogatása Berlinben.

218/szig. titk./1960. 004306

A Hruscsov elvtárs elutazása és a futárzárás közötti idő túl rövid ahhoz, hogy a Berlinben elhangzott beszédekről és a lejátszódott eseményekről teljes egészében értékelő jelentést írjak. Viszont van néhány olyan benyomásom, amelyet most, egy előzetes jelentés keretében írok le.

1.) A csúcskonferencia előkészítése egész folyamán az NDK-ban, szóban és írásban, túl messzemenő következtetésekre alkalmas légkört teremtettek – a békekötésre és a nyugat-berlini kérdés rendezésére vonatkozólag. Új szakaszt vártak a csúcskonferencia nyomán a tömegek és a vezetők körében is határozott várakozás jelei mutatkoztak.

2.) Amikor Hruscsov elvtárs Párizsban bejelentette, hogy Berlinbe jön baráti megbeszélésre, akkor itt a különbékekötés eseményeire kezdtek számítani.

3.) Amikor Hruscsov elvtárs megérkezett, a tömeg spontán is, szervezeten is kifejezte ilyen irányú várakozását.

4.) A külügyminiszter, Lothar Bolz, a tanácskozás jellegű fogadáson csütörtökön ezt mondta nekem: „Ma nem lesz különleges bejelentés, de holnap este előkészületben állhat a távirádása, Rostás elvtárs, mert érdekes új dolgokat fognak elmondani a Seelenbinder-Halléban.” Tudva azt, hogy a budapesti televízió is közvetítette a gyűlést, nem táviratoztam.

5.) A beszéd felépítése, egyes mondatainak hangsúlyozott kiemelése, helyszínen a funkcionáriusokból álló 6-7000 ember reagálása azt mutatta, hogy várták a különbékekötésre vonatkozó bejelentést.

6.) Amikor a bejelentés azt tartalmazta, hogy még ebben a pillanatban nem érett a helyzet a békekötésre, és várjunk 6-8 hónapig, az addig lelkes tömeg láthatóan meglepetten várt, és csak később kezdett el tapsolni, előbb határozatlanul, majd a helyzetet helyesen fogva fel, átlendült újra a meleg üdvözlő tapshullámba, amely a békepolitika győzelmének szólt.

7.) Ma a repülőtéren a nagykövetekkel való rövid beszélgetésből úgy ítélem meg, hogy – Pervuchin elvtársat kivéve, akivel nem volt alkalmam ott beszélni – hasonlóan ítélték meg a helyzetet.

8.) Beszéltem Kieswetter elvtárral, aki fordította Hruscsov elvtárs előadását, ő kijelentette, hogy a hangulatról alkotott véleményem teljesen helytálló.

Dr. Sik Endre elvtársnak,
külügyminiszter,
B u d a p e s t

9.) Nyugat-Berlin lakosai körében rendkívül nagy volt az izgalom, sokan féltek, kevesebben a változást is elfogadták volna; és a Seelenbinder-Halléban való gyűlés után meglelt a „megnyugvás”, mert semmi sem változott.

A politikailag felkészültebb rétegek azonban amerikai vereségnek értékelik a jelenlegi helyzetet, a nyugati sajtó egy része is ezt tükrözi vissza.

Berlin, 1960. május 21.

(Rostás István)
[end]k[ívüli] nagykövet

Jelzet: MOL XIX-J-1-j TÜK NDK (1945–64) 5/b 004306/1960. Magyar Országos Levéltár, Hruscsov látogatása Berlinben. – Eredeti, gépelt példány

4. A berlini magyar nagykövetség jelentése „új közlekedési rendelkezésekről”

1961. augusztus 14.

Magyar Népköztársaság
Nagykövetsége
Botschaft der Ungarischen
Volksrepublik

Berlin-Treptow

Puschkinallee 49

Tel.: 27-90-20

SZIGORÚAN TITKOS!

Készült: 4 példányban.

006443/1961.

607/Szig. titk./1961.

Az NDK szerveinek sikerült eredményesen elkonspirálni az új intézkedések előkészületeit. A Volkskammer pénteki ülésén hozott határozata után is még sokan azt hitték, hogy a várható rendszabályok az NDK polgárok számára Berlinbe való utazása korlátozásából fognak állni. Még a diplomaták közül is sokan ezen a véleményen voltak. Hiszen a Grenzgänger-ek bejelentési kötelezettsége és más előzetes intézkedések ilyen messzemenő rendszabályokra nem engedtek következtetni.

A rendőrséget, a munkásőrséget és a hadsereg alakulatait is csak szombat este riadóztatták. A rendőrségi és munkásőri alakulatokat éjszaka vezényelték ki ellenőrzési helyükre. A Neues Deutschland szerkesztősége szombat éjjel fél egykor kapta meg a rendelkezések szövegét, nehogy ennek tartalma idő előtt kiszivárogjék; úgyhogy a vidéki kiadásban, melynél előbb van lapzártá, ezek meg sem jelenhettek.

A Kelet- és Nyugat-Berlin közötti zónahatár ellenőrzését vasárnap hajnalban 2 és 3 óra között kezdték el. Úgy a lezárt, mint az átjárásra kijelölt 13 útvonalon megerősített rendőri és munkásőri alakulatok jelentek meg, melyek erőssége az útvonal fontosságának megfelelően változott. Így például a legfontosabb helyen, a Brandenburgi kapunál egy jó századnyi gépkocsizó rendőr és ugyanannyi munkásőr vonult fel, és ennek közelében páncélautók is álltak készenlétben. A kora reggel folyamán a nyugat-berlini rendőrség is mozgósítást rendelt el, és ugyancsak megerősítette őrségeit és az exponáltabb helyeken, így a Brandenburgi kapunál is, nagyobb erővel vonult fel. A nap folyamán pedig az NDK Néphadseregének harcokcsijai és páncélautói a város különböző részein szinte demonstratív felvonulásokat rendeztek, mintegy erőt és határozottságot mutatva a lakosság felé, de talán elsősorban azok felé, akik esetleg valamilyen provokációra

gondolnának. A város lakossága, amely ez alkalommal a szokottnál jóval nagyobb tömegben lepte el a főváros fontosabb útjait, elsősorban az átjárók közelében lévő részeket, általában rokonszenvvel figyelték az NDK közegeinek intézkedéseit. Megjegyzem, hogy a szovjet hadsereg kötelékeit vagy tagjait még véletlenül sem lehetett látni Berlin utcáin. De a munkásőrök száma a rendőrökénél is jóval nagyobb volt.

Több jel arra mutat, hogy a határellenőrzés eddig igen hatékonynak bizonyult. Értesüléseink szerint vasárnap délig a disszidáltakat fogadó Marienfeld-i táborban mindössze 50-en jelentkeztek felvételre. (A nyugati propaganda által terjesztett más számok nem felelnek meg a valóságnak.). De a jelentkezők is olyan egyénekből állott[ak], akik a határzár előtt kerültek át Nyugat-Berlinbe.

Dr. Sík Endre elvtársnak,
külsőminiszter,
B u d a p e s t

A fontosabb átjáró helyeken a vasárnapi napon nagy tömegben csoportosultak vasárnapi hangulatban lévő, főleg kíváncsiskodó és sétáló polgárok, akik főleg azt akarták megnézni, hogyan bonyolítják le az új rendelkezéseknek megfelelően a forgalmat. Különösen nagy tömeg gyűlt össze a Brandenburgi kapunál, de itt is inkább a nyugati oldalon lehetett látni időnként 1-2 ezer főt kitevő tömeget. Ezek döntő többségében főleg bámszokni [!], nem pedig ellenséges szándékból közelítették meg az ellenőrzési pontokat. Helyenként azonban, így pl. a Puschkinallee-i átjárónál, a Bouché-Strasse-i lezárt határnál, nem nagyszámú, főleg fiatal hülágánokból álló csoport ellenséges jelszavakat kiabált át a túldalról, és egy helyen kövekkel dobálták meg a népi rendőrség páncélautóit.

A Brandenburgi kapunál és más átkelőhelyeknél a nyugat-berlini gépkocsik százai jöttek át zavartalanul Kelet-Berlinbe és így Kelet-Berlin utcái éppen úgy tele voltak nyugat-berlini autókkal, mint amilyen más vasárnapon. Így az eddigiek szerint a nyugat-berlini hivatalos propaganda minden uszítása ellenére sem ijedtek meg az NDK szervei által hozott intézkedésektől.

Nagyobb tömeg gyűlt még össze az S-Bahn Friedrich-Strasse-i állomásnál, az egyedüli helyen, ahol az S-Bahn Kelet és Nyugat-Berlin között közlekedik. Itt, mivel az összegyűlt tömeg nagyobb része nyilván Nyugat-Berlinbe szeretett volna utazni, komolyabb idegességet lehetett tapasztalni, de incidensekre itt sem került sor.

A kelet-berlini főpolgármester rendelkezése értelmében berlini polgárok egyáltalán nem utazhatnak át Nyugat-Berlinbe, kivételes esetben azonban a rendőrség erre engedélyt adhat. Értesüléseink szerint az első napon csak nagyon kevesen kapták meg ezt az engedélyt, noha a rendőri szerveket tömegesen árasztották el ilyen kérelmekkel. Willy Brandtnak vasárnap reggel tartott semmitmondó sajtókonferenciájából, a délelőtti tartott szenátusi üléséből, valamint a délutáni városi tanácsi üléséből és egyáltalán az ott tapasztalható kapkodásból arra lehet következtetni, hogy a nyugat-berlini hivatalos körök egyáltalán nem voltak felkészülve erre az eseményre, ez teljesen váratlanul érte őket. Nyugat-berlini újságíró körökben az a vélemény alakult ki, hogy a nyugati hatalmak részéről semmilyen döntő jelentőségű intézkedés nem várható, nem tehetnek semmi mást, mint hogy tudomásul vegyék a tényhelyzetet, bármennyire kellemetlen legyen is az számukra. Ez nem zárja ki azonban azt, hogy tiltakozások, vagy egyéb, esetleg erélyes hangú intézkedések ne történjenek. Ezek az újságírók egyébként úgy vélekednek, hogy, az NDK kormánya által hozott intézkedéseket Adenauerék vereségének kell tekinteni, mert ezek nem utolsósorban az általa képviselt merev, elzárkózó politikának a következményei. Ugyanakkor azt állítják, hogy ezt a helyzetet Willy Brandt nagyon jól ki tudja használni a saját személyének népszerűsítésére és így lehet, hogy ez az egész helyzet kedvezően fogja befolyásolni a választásokat az SPD javára. (Ez utóbbi értesülése Nemes János et-től származik, aki vasárnap több mint félnapot töltött Nyugat-Berlinben.)

A vasárnapi nap folyamán Kelet-Berlin összes körzeteiben pártaktívákat tartottak, hogy a párttagokat felvilágosítsák a hozott intézkedések szükségességéről, és egyben mozgósítsák a tagokat a politikai felvilágosítómunkára. Eddigi értesüléseink szerint az idősebb, komolyabb dolgozók, párttagok és pártönkivüliek, kedvezően fogadták az intézkedéseket, a fiatalok közül ezzel szemben sokan nem örülnek neki, mert ezután nem „élvezhetik” a megszokott nyugat-berlini cowboy-filmeket és más szórakozóhelyeket. Az persze természetese, hogy a „Grenzgänger”-ek sem fogadták lelkesedéssel ezt az intézkedést. A párt- és állami funkcionáriusok örülnek az intézkedéseknek, tele vannak lelkesedéssel, mert az eddigi állapotok nagymértékben züllesztették az életet és nagyon megnehezítették a párt politikájának érvényesítését.

Mindamelltt számolni kell azzal, hogy e hét folyamán a hozott intézkedésekből eredő sok nehézséget kell még megoldani. Egy ilyen nagy kiterjedésű városban, mint Berlin, amely teljesen össze van kötve peremvárosaival, nem lesz könnyű pl. a közlekedés átállítása. Különös problémát fog okozni azon dolgozók közlekedése, akik Nyugat-Berlintől nyugatra eső peremvárosokból jártak át Kelet-Berlinbe dolgozni, pl. Potsdamból, s akik ezelőtt Nyugat-Berlinen át közlekedtek S-Bahnnal. Vagy pl. nem egyszerű már technikailag sem a kb. 50 000 volt „Grenzgänger” elhelyezését Kelet-Berlinben lebonyolítani, stb., stb.

Ma reggelig sehol provokációk vagy más természetű zavarok nem voltak észlelhetők Berlinben. Ma reggel az utca képe és hangulata teljesen normális, úgy tűnik, hogy a nagymennyiségben beállított autóbussz-különjáratokkal sikerült a dolgozók szállítását is megoldani. Kisebb csoportokban folytatott beszélgetésekről arra lehet következtetni, hogy a munkások döntő többsége helyesli a hozott intézkedéseket. Feltehető azonban, hogy egyes közlekedési gócpontoknál, munkaközvetítő helyeken kisebb-nagyobb csoportosulások keletkeznek, de nem valószínű, hogy ezekből bármilyen zavargások keletkezzenek, hisz a főváros minden pontján jelentős rendőri, de főleg nagyszámú munkásőr-járőröket látni.

Berlin, 1961. augusztus 14.

(Mátyás László)
id[eiglenes] ügyvivő

Jelzet: MOL XIX-J-1-j TÜK NDK (1945-64) 11/c 006443/1961. – Magyar Országos Levéltár, Új közlekedési rendelkezések bevezetése Berlinben. – Eredeti, gépelt példány

A dokumentumot elsőként közölte: RUFF MIHÁLY: A magyar nagykövetség jelentései a 1961. évi berlini válságról. A berlini fal építése. Múltunk, 1997. 4. szám, 196-198.

5. A nyugat-berlini Telegraf tudósítójának cikke

1961. augusztus 17.

Kennedy taktikája a Berlin-kérdésben.

Négy ok, mely a drasztikus szankciók ellen szól – a nyugati puszkapor

Wolfgang Nölter dpa-levelezőtől, Washingtonból.

A rendkívüli tartózkodás, amelyet az amerikai politika a jelenlegi időpontban a Kelettel szembeni drasztikus szankciók ellen tanúsít, lényegében négy különböző okkal magyarázható. Az amerikai kormányhivatalnokok legfontosabb érvelése ilyen drasztikus lépések ellen az alábbiakban foglalható össze:

1.) A valóságos Berlin-krízis még nem kezdődött meg. Valamilyen intézkedésekkel a szovjet zóna részéről a menekülteknek a szovjet zónából való elvándorlása ellen számolni lehetett, amióta a menekültfolyam mind nagyobb méreteket öltött. Azonban eddig még nincs érintve Nyugat-Berlin integritása és az összeköttetés Nyugat-Berlin és a Szövetségi Köztársaság között. Ugyanez érvényes a nyugati jogokra és a szabad beutazásra a Szövetségi Köztársaságból Nyugat-Berlinbe. Csak ha ezek a dolgok korlátozva lesznek, kezdődik meg az igazi válság Berlin körül.

2.) A Nyugat a Berlin körüli vitáknál az alkalmazható szankciólehetőségeknek csak igen kis készletével rendelkezik. Ezeket a fegyvereket csak egyszer lehet hatásosan bevetni. Ezért nem szabad őket túl korán elpuffogatni, hogy aztán a tényleges válságnál nem maradjon más puszkapor. Ezért nem határoznak el a jelenlegi időpontban drasztikus szankciókat.

3.) A szankciós fegyverek mind kétélűek. Könnyen, mint bumeráng hathatnak a Nyugat felé, mert fennáll annak veszélye, hogy a Kelet ellenszankciókat alkalmaz. Ebből a kölcsönös megtorlások sorozata keletkezne, amely a jelen időpontban nem kívánatos. Ez az egész nemzetközi helyzetet rendkívüli módon kiélezné, újabb akadályokat teremtene a berlini probléma békés rendezésében és megnehezítené a jövőbeni tárgyalásokat a Kelettel Berlinről. A Kennedy-kormány célja azonban,

hogy a diplomácia eszközeivel a berlini konfliktus békés megoldását érje el. Ennek előkészítése – diplomáciai kapcsolatok felvétele a Kelettel – még ebben a hónapban meg kell kezdődjen. Míg, ha Kelet-Berlin elzárása óta a szovjet megszállási övezetben nyilvánvalóan nem voltak nagyobb incidensek, Kelet-Berlinben és a zónában a helyzet továbbra is magasfeszültséggel terhes. A szovjet zónában történő felkészülés a kommunista katonai erő figyelembevételével valószínűleg borzalmas következményekkel járna a lakosság számára és a Nyugatnak a legkomplikáltabb döntéseket kellene hoznia. Ezért kellene ezen álláspont figyelembevételével minden olyan ténykedéstől eltekinteni, amely a helyzet élesedéséhez vezetne.

Jelzet: MOL XIX-J-1-j TÜK NDK (1945–64) 11/c 006556/1961. – Magyar Országos Levéltár, Kennedy taktikája a berlini kérdésben. – Gépelt tisztázat

6. Kivonat berlini követségi jelentésekből

1961. augusztus 25

SZIGORÚAN TITKOS!
Készült 107 példányban.

Jelentés a berlini helyzetről.
(A berlini nagykövetségünk 608., 609. sz. jelentéséből.)

Berlini nagykövetségünk az NDK Külügyminisztériumában (Winzer államtitkár), az NSZEP Nemzetközi Osztályán (Schwabe, információ és külföldi propaganda szektor vezetője) és Rodenberg kulturminiszter-helyettesétől kapott információk és saját tapasztalatok alapján beszámolt az augusztus 13-i berlini intézkedésekkel kapcsolatos néhány kérdésről és a kialakult helyzetről. (Az információ még az új, augusztus 23-i intézkedések előttről való.)

Az utóbbi időben, a 13-i intézkedések előtt tapasztalni lehetett a nyugatnémetek fokozott NDK-beli aktivitását. Az ellenséges agitáció, csábítás, szabotázsok megszorodtak és komoly zavarok előidézése is törekedtek. Egyes jelzések szerint egy későbbi időpontban fegyveres zavargások kirobbantására is gondoltak. A berlini intézkedések egyik eredménye volt ezeknek a tervek és tevékenységnek a keresztelése is. Emellett az új rendszabályok célja az is, hogy elősegítse az önálló szabad város kialakulását; így összhangban van a Szovjetunió által felvetett régebbi javaslatokkal.

A hozott rendszabályok teljesen meglepetésszerűen érték a nyugati szerveket. A nagy csapatmozgatás ellenére sem került ki az előkészítés híre, az ellenséges ügynökök láthatóan nem tudtak behatolni a fegyveres erők vezető tisztjei közé.

A kezdeti intézkedés, hogy a nyugat-berliniek zavartalanul jöhettek át Keletre és a zárlat lényegében a keletieket érintette, abban leli főleg magyarázatát, hogy a fő veszélyt a Nyugat-Berlinbe való átjárás jelentette. Tudják, hogy ezt az intézkedést az ellenség ki tudja ellenük propagandisztikusan használni, mégis így döntöttek. (Megjegyzés: azóta ez a probléma megszűnt.)

A Nyugatra szököttek pontos számáról nincs adatuk. A nyugati közlések mindenképpen túlzottak, bár a disszidálások száma az utóbbi időben valóban nőtt.

A „grenzgängerek”, a határon átjáró dolgozók problémája. A több mint 50 000-ból mintegy 15-20 000 az, aki a felszabadulás előtt, vagy legalábbis régóta a nyugati területen dolgozott. A többi újabban ment át munkára. Ez utóbbiakkal lesz kevesebb probléma, legtöbbjüket visszatehetik régi munkahelyére. A villamossági és a gépipar, valamint az építőipar korlátlanul vehet fel dolgozókat, de egyes ágakban nehezebb a helyzet. Így pl. a nyomdaipar jelentős része már eleve a nyugati zónában összpontosult és sok kelet-berlini nyomdász járt át. Ezek elhelyezése keleten gondot fog okozni.

Az üzemekbe irányított grenzgängereket nem állítják be csoportosan az egyes üzemekben, hanem szétszórják őket; egyes üzemekbe (pl. villamos erőmű) nem is állítanak be közülük senkit.

Problémát jelent egyes szakmanélküliek, vagy csak a kapitalista gazdaságban működő szakmákban dolgoztak elhelyezése.

A grenzgängerek többsége már felvette a munkát, vagy legalábbis jelentkezett munkára. Egy kis részük várakozó álláspontra helyezkedett, vagy politikai okok miatt nem mer jelentkezni. Kb. 3000 dolgozott a nyugati szenátus hivatalában, vagy valamelyik szervében, kisebb beosztásban. Jelentősebb számú a tanító, akiket azonban határozat szerint nem helyeznek el Keleten pedagógusi munkára. Ezeket a termelésbe irányítják, s ott kell előbb becsületes polgárokká válniuk.

Elég sok kelet-berlini polgár járatta gyermekét Nyugatra iskolába. Több ezerre becsüli e gyermekek e számát. Az általános iskolásokat (8. osztályig) levizsgáztatják, és egyéenként döntenek, melyik osztályba kerülhet. Valószínűleg többet fognak alacsonyabb osztályba sorolni, mivel a nyugati iskolák tanulmányi színvonalára alacsonyabb az NDK-beliéknél. A középiskolákba és egyetemre jártak nem folytathatják tanulmányaikat: a termelésbe küldik őket.

Elég sok NDK-polgár kapott eddig nyugdíjat nyugat-berlini, vagy nyugatnémet cégektől. Ezt az NDK határozatai a jövőre megtiltják: NDK-polgár nem vehet igénybe nyugati konszernek által folyósított nyugdíjat.

Pártmunka, a párttagok reagálása. Az utóbbi időben a berlini pártbizottság nagyfokú visszaesést tapasztalt a politikai munkában. Az ellenség aktivitása és agresszivitása növekedése következtében sok helyt a párttagok már nem léptek fel nyíltan az ellenséges megnyilvánulások ellen, leszédtek a pártjelvényüket, stb... Ennek oka az is volt, hogy az elvtársak nem láttak semmiféle fentről jövő intézkedést, s tehetetlenek érezték a vezetést. Az új intézkedések gyökeres változást hoztak ezen a téren. A párttagok és szimpatizánsok közömbössége, passzivitása megszűnt. Megjavult a termelési morál is. Számos üzemben vállalták pl. a szolgálatra vonult munkásörök termelésének pótlását.

Nagyon megnehezedett a nyugat-berlini pártmunka. Az ottani elvtársak rendszeresen Kelet-Berlinbe jártak, erőt meríteni a munkához. Ezt a párt az intézkedésekkel egyidőben leállította, sőt a Kelet-Berlinben lakó nyugati pártfunkcionáriusok utasítást kaptak a nyugati zónába való átköltözésre. Még Danelius elvtárs, az NSZEP nyugat-berlini titkára is Kelet-Berlinben lakott; átköltözése nehézségekkel jár.

A pártmunka megnehezülésének része a nyugati pártlap, a Wahrheit betiltása is. A lapot ugyan a párt nyomdájában nyomták, (egy Nyugat-Berlinben lévő, a párt által nemrég megvásárolt nyomdában). A korlátozó intézkedések másnapján, hétfőn, a munkások bementek dolgozni, s a jobboldali szakszervezeti felszólítás után is a dolgozók 80%-a a helyén maradt. Ekkor a rendőrség erőszakkal bezárta a nyomdát; a lapot jelenleg könyomtatás formában adják ki.

A nyugati területen várható munkaerő-hiány kapcsán azt várják, hogy az osztályharc kieleződik, bérkövetelésekkel, stb. lépnek fel a munkások.

Hangulat, következmények. Az intézkedések Keleten általában jó hatást tettek, főleg a munkásság körében. Bizonyos kezdeti vásárlási láz volt, de megfelelő áruellátással és politikai munkával ezt lényegében sikerült megszüntetni. Nagyobb, tömeges ellenséges fellépés szervezése aligha sikerülhet, de számolnak nagyobb arányú szabotázs- és gyújtogatási tevékenység megkísérlésével.

Nyugaton a termelésben zavart okozott a grenzgängerek kiesése. Főleg az építkezés és a nőiruha-konfekció érzi ezt meg. Egyedül az építkezéseken 4000 ember esett ki. Egyes nagyobb építkezések az intézkedést követő napon teljesen munkás nélkül maradtak. A nyugat-berlini nőiruha-konfekcióban 7000 kelet-berlini dolgozott. Gondot okozott, hogy a nyugati postának a munkájából kiesett 600 kelet-berlini dolgozó. A zónahatár menti mozgó, kereskedések, kocsmák, stb. látogatottsága erősen megcsappant.

Nyugaton sem voltak a grenzgängerek túlzottan kedveltek, és így az intézkedések egyes rétegekben ott is megértésre találtak. A lakosság túlnyomó többsége azonban ellenségesen fogadta a rendelkezéseket. Vásárlási láz kezdődött. Az ingatlanok ára rohamosan zuhan. A tőkés menekülési hangulatát jellemzi, hogy a bűtorszállító vállalatok egész kapacitása 1962. február végéig le van kötve. Általában úgy tűnik sok jelenségből, hogy a nyugat-német tőke kezdi „leírni” Nyugat-Berlint. Több nagyüzem megkezdte egyes üzemszerek leszerelését, elszállításra való előkészítését.

Brandt arra számított, hogy a berlini helyzetet ki tudja használni választási kampányában. Ezzel szemben a Brandt-Adenauer közti feszültség nőtt, s Adenauer élesen fellépett ellene. Adenauernek Brandt ellen mondott szavait a nyugat-berlini szenátus ülésén közölték Brandttal, aki rendkívül idegességgel fogadta a tájékoztatást, és nyomban megszakította a szenátus ülését. Azóta többször ülésezett ugyan a szenátus, de semmiféle jelentősebb ellenintézkedést nem hozott. Nem szánta el magát az NDK kezelésében lévő S-Bahn nyugati kezelésbe vételére sem, – ami felmerült, sőt Brandt tömeggyűlésen is bejelentette – mivel híre

szerint ehhez a nyugati katonai parancsnokok nem járultak hozzá, ezzel ugyanis felborították volna a négyhatalmi megállapodást, amelyen az egész nyugat-berlini katonai megszállás alapszik. Így az S-Bahn továbbra is NDK kezelésben működik, csak propaganda és huligánakciók útján igyekeznek a közönséget Nyugaton távol tartani a vasút használatától, külön S-Bahn-pótló autóbuszjáratokat állítottak, stb...

Az intézkedések viszonzásaként nem tartják valószínűnek a belnémet kereskedelmi szerződés felbontását; ez a megállapodás szabályozza a Nyugat-Berlin és az NSZK közti személy- és teherforgalmat is, s így ennek felrúgása sok hátránnyal járna az NSZK részére. A fontosabb áruszállítások leállítását, elszabotálását azonban várják. Mégis függetleníteni kell az NDK-t az NSZK-tól, gazdaságilag; a misszióvezetőktől kérték az ezzel kapcsolatos, a szocialista országokkal folyamatban lévő vagy kezdődő tárgyalások támogatását.

Az NSZK és Nyugat-Berlin közti forgalom zavartalan. A nyugati hatalmaknak a nyugat-berlini övezettel való forgalmát egyébként Winzer elvtár szerint nem szabályozza írásos dokumentum; ezek fennállása a nyugat-berlini megszállás tényéből fakad.

A nyugatiak nem fogadták el Brandt gazdasági szankciókra vonatkozó követelését sem. Erhardt és mások még a lipcsei vásáron részt venni szándékozó üzletemberek sem tanácsolják el. Brandt minimális gazdasági retorzió engedélyezésével sem számolhat.

Kelet-Berlinben nehézségeket eredményeznek az intézkedések bizonyos kulturális területeken, főleg az NDK Komische Oper-jének, az Állami Operaháznak a működésében: ezek számtalan művésze, vezetője a nyugati zónában lakik. Hasonló problémák más művészeti intézményeknél is felmerültek. A nehézségek következményeiről még nincs jelentés.

Egyes keleti színházak látogatottsága is megérzi az eseményeket, főleg az említett két színház, valamint a Brecht-színház és a felerészben nyugati látogatottságú Friedrichstadt Palast.

Problémákat okoz a sok ezer eddig Nyugat-Berlinben szórakozást kereső fiatal. Ezek még „divatos” öltözetüket is ott szerezték be. Mindezek pótlásáról és a hosszadalmas átnevelésről még gondoskodni kell.

Hasonlóképpen a kelet-berlini értelmiség – még a párthoz közelállók is – jelentős részben Nyugatról szerezte be ruha, luxus, stb. cikkekbeni szükségletét; megnehezül utazásuk is, ami pedig eddig is sok sérelmet okozott. Az értelmiségnél egyelőre rossz hangulat tapasztalható.

Budapest, 1961. augusztus 25.

Jelzet: MOL XIX-J-1-j TUK NDK (1945–64) 11/c 006443/3/1961. – Magyar Országos Levéltár. A berlini helyzet. Kivonat a berlini magyar nagykövetség 608., és 609. sz. jelentéséből

7. Jelentések a genfi ENSZ misszió tapasztalatairól

1961. szeptember 4.

Szigorúan titkos
Genf, 1961. szeptember 4.
Tárgy: A berlini helyzet

GENFI ÁLLANDÓ ENSZ KÉPVISELET
201/1961/szig. titk.

Készült: 3 pld-ban: 006443/3/1961.
- 2 Központ
- 1 Képviselő

1961. augusztus 17-én felkeresett S. Zachmann főkonzul, az NDK itteni helyettes képviselője. Közölte, hogy otthonról utasítást kaptak, ennek értelmében tájékoztatják a berlini kérdésről és az NDK Kormányának állásfoglalásáról a baráti missziókat és még sok más állam képviselőit.

A látogatás során nyújtott információi lényegében azonosak az otthonról kapott tájékoztatással és a sajtóban megjelentekkel. Kérte, hogy e kérdés kapcsán 2-3 hét múlva találkozzunk ismét. Szeretné, ha elmondanám egyes itteni missziók tagjainak véleményeit a német kérdésről, amely a közel jövőben nyilván csaknem minden egyes beszélgetés során felmerül. Megígérte, hogy ő is tájékoztatni fog e tekintetben.

Zachmann elvtárs elmondta, hogy néhány napja megszigorított életet élnek, mert provokációtól tartanak a külképviselet ellen. Minden nap 3-4 esemény is figyelmezteti őket erre a lehetőségre. Gyanús külsejű személyek sora akar bejutni hozzájuk mindenféle mesével. Levelet és telefon is naponta többet kapnak, ellenséges, rágalmozó tartalmukat éppúgy, mint olyanokat, amelyek írói pl. „szolgálatukat” ajánlják fel nekik. Véleményük szerint a nyugatnémetek dühükben nem riadnak vissza attól, hogy egyes országokban felpénzelt elemeket tettelegességre uszítsanak az NDK külképviseletei ellen.

(Bényi József)
id. ügyvivő

Külgügyminisztérium,
B u d a p e s t

8. A berlini magyar nagykövetség munkatársának tapasztalatai Nyugat-Berlinről

1961. szeptember 21.

SZIGORÚAN TITKOS!
Készült: 4 példányban.
007222/1961.
Tárgy: Nyugat-Berlinben történő beszerzések és egyéb hivatalos ügyintézkedések.
Mell.: 1 feljegyzés 3 pld-ban

Magyar Népköztársaság
Nagykövetsége
Botschaft der Ungarischen
Volksrepublik Berlin-Treptow Puschkinallee 49
Tel.: 27-90-20 668/szig. titk./1961.

Mellékelten felterjesztem Mauterer elvtárs feljegyzését nyugat-berlini észrevételeiről.

Berlin, 1961. szeptember 28.

(Rostás István)
rk. nagykövet

Péter János elvtársnak,
Külgügyminiszter,

Mauterer János SZIGORÚAN TITKOS!
irodafőtiszt Készült: 4 példányban

F e l j e g y z é s
Rostás István nagykövet elvtárs részére

Tárgy: Nyugat-Berlinben történő beszerzések és egyéb hivatalos ügyintézkések

Rostás et. engedélyével, tekintettel az új helyzetre Berlinben, járok időnként Nyugat-Berlinben hivatalos ügyek intézése céljából.

Szeretném észrevételeimet Rostás elvtársnak jelenten. Rostás elvtárs utasítása értelmében csak Hegedűs elvtárral járhatok Nyugat-Berlinbe. Már több alkalommal jártam odaát az új helyzet óta és mondhatnám, egész Nyugat-Berlinen átutaztam, Charlottenburgtól Neuköllnig.

Szemmel észrevehető a kelet-berlini vásárlóerő kiesése, illetve a kb. napi 250-300 000 ember elmaradása, jobban mondva távolmaradása úgy az üzletekben, mint az utcán.

Augusztus 13. előtt a Sonnenallee és a Karl-Marx-Strasse (Neukölln) tömve volt emberekkel, járkelőkkel mindennap, de főleg péntek és szombat napokon (fizetési napok). A „Hertie” áruház zsúfolásig meg volt tömve hétfvégenként, s a vásárlók 50-60%-a (lehet, hogy több is, ez az én becslésem) keleti márkában fizetett. Ma ugyanebben az áruházban feltűnik a vásárlók hiánya. Igen sok kiszolgálónak „kényelmessé” vált a munkája. A Sonnenallee-i és a Karl-Marx-Strasse-i kiskereskedések sínylették meg a legjobban a kelet-berlini vásárlók kiesését. Nagyon sok üzletember áll az üzlethelyisége előtt, s ilyenkor sok olyan dolgot vesznek észre, ami azelőtt üzleti elfoglaltságuk miatt nem. Ráérnek nézelődni. Megtudtam azt, hogy egy kiskereskedő (textiles, női ruhák, pulóverek stb.) a Sonnenallee-n napi 500 DMW -vel kevesebbet keres az új helyzetben, mint korábban.

Általában a kelet-berliniek Neuköllnben szoktak vásárolni, s ez most igen érzékeny veszteség az üzletembereknek, ezt nem is tagadják.

A váltópénztárak végérvényesen lehúzták a rolót. Keleti-márka árfolyam nincsen kiírva.

Előfordul, hogy egyes személyek megjegyzést tesznek a mi kocsink láttán, pl. hogy mit keresünk mi odaát, néha szemtelen megjegyzéseket is tesznek, de ha az ember figyelmen kívül hagyja azokat, megunják a dolgot.

Hegedűs elvtárral úgy szoktuk a kocsni parkolását elintézni, hogy ha lehet, nyilvános parkhelyen parkíroztatunk (ki is fizetjük a parkolást, 50-70 pfennig) és gyalog megyünk az ügyintézésre. Hegedűs elvtárs lezárja a kocsit, és velem jön. Így nincsen lehetőség arra, hogy esetleg megszólják a kocsiban ülő embert és esetleg szemtelenkedjenek vele.

A diplomáciai és külföldi utazók számára nyitva hagyott átkelőhelyen (Friedrich-Str.) a közlekedés zavartalan. A keleti határőrség a CD-kocsikat nem vizsgálja át, de a benne ülő utasok személyi igazolványait megnézi. A másik oldalon az amerikai katonaság és a nyugat-berlini rendőrség (polgári is) vizsgálja meg az áthaladókat, előfordul, hogy igazolványt már nem kérnek, de minden esetben feljegyzik a kocsni rendszámát és valószínűleg az áthaladás irányát. A nyugati oldalon sokszor van embercsoportosulás, kíváncsiskodók álldogálnak ott és nézik az átjárón lefolyó forgalmat. Semmiféle különleges eseményt nem vettem észre. Igaz, láttuk, hogy mindkét oldalon távcsoveznek a katonák és fényképfelvételeket készítenek egymásról, illetve a határ mögött álló készülségi egységekről.

Berlin, 1961. szeptember 21.

Mauterer János

Jelzet: MOL XIX-J-1-j TÜK NDK (1945–64) 11/c 007222/1961. Magyar Országos Levéltár, A Nyugat-Berlinbe történő beszerzések és egyéb hivatalos ügyintézkések, 1961. – Eredeti, gépelt, aláírt példány.

9. A berlini nagykövetség jelentései az NDK állampolgárok disszidálásáról az NSZK-ba

a.
1958. november 17.

SZIGORÚAN TITKOS!
Készült: 3 példányban
Tárgy: Disszidensek
006345/1958.

MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG
NAGYKÖVETSÉGE BOTSCHAFT
DER UNGARISCHEN VOLKSREPUBLIK
318/szig. titk./1958.

Előadó: Serfőző Lajos

NDK állampolgároknak Nyugat-Németországba való átáramlása és ennek minden eszközzel való előmozdítása már régóta egyik fő területe az NDK ellen irányuló nyugatnémet aknamunkának. A nyugatnémet kormány a disszidens kérdést igyekszik maximálisan kihasználni, mind a nemzetközi közvélemény, mind a saját és az NDK lakossága felé, az NDK diszkreditálására, jelen esetben azzal a céllal, hogy a „német nép egyedüli törvényes képviselőjéről” szóló saját maga proklamálta „jogalapot” a disszidens kérdéssel is alátámassza. Az időről-időre megismétlődő lármával másrészt az NDK lakossága körében próbál zavart kelteni. Teszi ezt továbbá azért is, hogy az újraegyesítés imperialista koncepciójának híveket szerezzen a nemzetközi közvéleményben, valamint azon államok köréből, amelyek nem feltétlen támogatói a nyugatnémet újraegyesítési politikának.

A bonni kormány – mint ismeretes – az elmúlt hetekben ismét kísérletet tett arra, hogy a kérdésnek a Bundestag nyugat-berlini ülésén történt demonstratív felvetésével a nemzetközi közvélemény figyelmét ez alkalommal is felhívja a nyugatnémet értelmezésben vett „német kérdés” megoldatlanságára. Emellett a nyugatnémet kormány a kérdés napirendre tűzésétől azt remélte, hogy sikerül megzavarni az NDK választási előkészületeit.

Az NDK kormánya eddig Nyugat-Németországgal szemben defenzívában volt; disszidálásokról egészen a közelmúltig nem igen beszéltek, jóllehet a kérdés megoldása az NDK-nak is komoly problémát okoz. A KB szeptember 18-i ülése után megváltozott a helyzet. Ez a változás a sajtó vonalán is lemérhető: erről a kérdéstről ma sokkal több cikk jelenik meg, mint annak előtte.

A nagykövetségnek ma még nem áll módjában erről a problémáról átfogó képet adni, részben azért, mert ezekről a kérdésekről többnyire csak olyan elvtársakkal célszerű beszélgetni, akikkel a nagykövetségnek már kifejezetten jó kapcsolatai vannak, részben pedig azért, mert ezek az elvtársak sem tudtak a kérdés minden részletében kielégítő tájékoztatást adni. Ezért a probléma tárgyalásánál néhány beszélgetésre korlátozódunk csak.

Lindner elvtárs, a berlini Kábelgyár pártbizottságának titkára (értesüléseink szerint egyidejűleg KB-tag) elmondotta, hogy a nyugatnémet aknamunka következtében az utóbbi időben valóban megnövekedett a disszidensek száma; különösen az orvosok körében sikerült zavart kelteniük. Nyugatnémet sajtóhírek szerint 1958. első felében mintegy 1000 orvos, illetve gyógyszerész hagyta el az NDK-t. Bowens elvtárs szerint (aki nemzeti díjas szakszervezeti funkcionárius) ez a szám megfelelhet a valóságnak, bár ő nem tudja pontosan, hogy ténylegesen hány orvos disszidált.

Dr. Sik Endre elvtársnak,
külügyminiszter,
B u d a p e s t

Bowens elvtárs és mások is elmondották: előfordul, hogy néhány kórházban egy-egy osztályt be kellett zárni, mert nem volt orvosi személyzet. Modler elvtárs (az

állami ellenőrzésnél főellenőr) pl. elmondotta, hogy egy Hallétól nem messzire levő kisvárosban a kórház szülészeti osztályán dolgozó orvosok, anélkül, hogy a tervről valaki is tudomást szerzett volna, egyik napról a másikra úgy, ahogy voltak, teljes létszámmal „leléptek”. Drezdában járva a tanácsai dolgozók elmondották, hogy az egész városban mindössze két magánpraxist folytató szemorvos van, a klinika viszont a túlzásfóltóság miatt november vége előtt nem fogad betegeket. Elmondásuk szerint a hiányzó orvosok nagy részét a legutóbbi disszidálási hullám ragadta magával. Még az is súlyosbítja a helyzetet, hogy a klinikák éjjeli kihívást nem fogadnak el, az ilyen helyzetek aztán különösen kellemetlen következményekkel járnak a lakosság körében. Modler elvtárs pl. elmondotta, hogy a lakógyűlés résztvevői közül többen olyan kijelentést tettek, hogy „a kormány elűzi az orvosokat.”

Nem véletlen, hogy a nyugatnémet aknamunka éppen az orvosok körében igyekszik zavart kelteni, az orvosok széles tömegekkel való kapcsolatát illetve azt, hogy az orvosokat általában sokan ismerik, próbálják eszközként felhasználni arra, hogy a lakosság egyes rétegeiben nyugtalanságot idézzenek elő. A német elvtársak elmondtak egy esetet annak illusztrálására, hogy milyen módszerekkel dolgoznak a nyugatnémet ügynökségek egy-egy orvos megkaparintása érdekében. Az egyik orvosnak hosszabb időn át viszonya volt egy nővel. A nő egy szép napon azzal állított be az orvoshoz, hogy átmenetileg Nyugat-Berlinbe, és hogy ő is kövesse. Az orvos mindaddig ellenállt, amíg a nő azzal nem fenyegetőzött, hogy közbotrányt csinál, ha nem megy vele. Az orvos végül is engedett a fenyegetésnek, és a nővel együtt disszidált. Néhány napra rá követte a családját is. A disszidálás után a férfin olyan erős lelkiismeret furdalás vett erőt, hogy helyzetéből kiutat nem látva, öngyilkos lett. A családját időközben visszajött az NDK-ba. Gyakran alkalmazzák a megfélemlítés eszközeként a névtelen telefonhívásokat is – nyilvános telefonfülkéből, úgy hogy ez is megnehezíti az ügynökök lefűléését.

Mint az elvtársak elmondották, az orvosok többsége gyermekkorától kezdve polgári légkörben élt. Ezek az emberek a párt vezetői részéről elhangzott beszédek után azt gondolták, hogy most a német elvtársak szavaival élve – egyszerre marxistának kell lenniük. Vannak olyanok is, akik nincsenek bizalommal a kormány iránt. A német elvtársak egybehangzó véleménye szerint anyagi okok csak az esetek elenyésző kisebbségében játszanak szerepet. Több olyan orvos is disszidált, akinek háza, személykocsija és jólmenő praxisa volt az NDK-ban.

Hozzájárultak a disszidálások megnövekedéséhez az NDK helyi szervei részéről az orvosokkal szembeni politikában elkövetett hibák is. Itt most nem térünk ki azokra a hibákra, amelyeket a kommunikáció is megemlít. Amint azt a német elvtársak elmondották, hiba volt a hivatalos szervek részéről, hogy mereven elzárkóztak az orvosoknak az irányú kérése elől, hogy a II-es csoportba tartozó szerződés helyett a több előnyt biztosító I-es kategóriájú szerződést kössék meg velük. Ez utóbbi pl. az előbbivel szemben a gyerekek iskoláztatása, a fizetés és a nyugdíj kérdésében biztosít előnyöket a kedvezményezett számára. Sokan azért disszidáltak, mert elutasították azt a kívánságukat, hogy az I-es típusú szerződésben biztosított előnyöket alkalmazzák rájuk is.

Lindner elvtárs tájékoztatása szerint a KB-nak az orvosokkal kapcsolatosan kiadott kommunikációja elsősorban a középrétegeket foglalkoztatja, megítélése szerint a munkások körében nem keltett nagyobb visszhangot. Mint mondotta, sokan – főleg a középrétegekből – úgy értékelik a KB-nak az orvosokról szóló határozatát, hogy az visszavonulás a párt és a kormány részéről az eddigi politikához képest. Azok, akik ezt a véleményt osztják – mondotta – nem látják, hogy a párt már eddig is több ízben felhívta a helyi államhatalmi szervek figyelmét a munkájukban meglévő hiányosságra. E figyelmeztetéseknek azonban – tette hozzá – nem mindig volt meg a megfelelő fogadtatás. A kommunikáció is – mondotta – visszatükrözi a pártnak és a kormánynak a választások előkészítése során folytatott politikáját, amely – mint ismeretes – arra irányul, hogy a túlzások lenyesegetésével helyes irányt adjon a párt politikájának a helyi szervekben is.

A Lindner elvtárral való beszélgetés során szóba került a főiskolai konferencia kérdése is. Lindner elvtárs ezzel kapcsolatosan elmondotta, hogy a Schirdewan-Wollweber frakciós csoport revizionista nézetei, valamint az a tény, hogy a főiskolások közül tanulmányaik befejezése után az NDK-t cserbenhagyva többen Nyugat-Németországba disszidáltak, arra kényszerítette a pártot, hogy a konferencián keményebb hangot alkalmazzon, még akkor is – ezt már nem Lindner elvtárs mondta – ha az egyes rétegekben nem is a legkedvezőbb fogadtatásra talál. Lindner elvtárs és mások is elmondták, hogy az NDK-ban a szocializmus építésének bonyolult feltételei között sokszor igen nehéz megtalálni a leghelyesebb megoldást. Ezzel a véleménnyel a legteljesebb mértékben egyet lehet érteni. Véleményünk szerint a helyi szervek nemcsak azzal követtek el hibát, hogy a párt figyelmeztetéseit nem szívtelték meg – talán itt nagyobb eréllyel kellett volna a pártnak fellépni – hanem azzal is, hogy – feltehetőleg – nem jelezték időben a felsőbb pártszervek felé az orvosok körében kialakult hangulatot. Hiba volt a helyi szervek részéről az is, hogy az V. pártkongresszuson meghirdetett irányelveket félreértelmezve, a pártnak a középrétegek irányában folytatott politikáját megsértve, túl nagy lendülettel fogtak hozzá a magánszektort leépítéséhez. Amint azt a német elvtársak elmondták, egyes helyeken ez a gyakorlat kisebb nehézségeket idézett elő a lakosság zavartalan ellátásában.

A német elvtársak elmondották még, hogy az utóbbi időben mind nagyobb számban települnek át az NDK-ba volt disszidensek és olyan személyek is, köztük orvosok és mérnökök (tanítók, tanárok nem), akiknek állandó lakhelyük Nyugat-Németországban volt, de politikai vagy gazdasági okok miatt hátat fordítottak ennek.

A fiatalság „kalandvágát”, amely a kiskorúak egy részénél a disszidálás indítóokaként jöhet számításba, úgy igyekeznek levezetni, hogy az eddiginél több fiatal számára teszik lehetővé a szocialista tábor országaiba való társasutazást.

A disszidálásokkal kapcsolatos ellenagitáció fórumaként a lakókörzeti gyűléseket használják fel. Ez év áprilisában pl. több lakókörzetben gyűlést rendeztek, ahol kizárólag csak a disszidálások kérdésével foglalkoztak. Serfőző elvtárs is részt vett egy ilyen összejeövetelen. A jelenlévők mintegy 60-70-en lehettek, jöllehet a körzeti lélekszáma ennél jóval nagyobb érdeklődést indokolt volna. A gyűlésre utcai falragaszok hívták fel a lakosság figyelmét. A jelenlévők mintegy 90%-a az idősebb korosztályhoz tartozó emberekből tevődött össze. Fiatalság alig volt képviselve a gyűlésen. A férőhely kétharmad része üres volt. Hibás lenne ebből az egy esetből messzemenő általánosításokat levonni a lakosság érdeklődésére vonatkozóan, annál inkább is, mert azóta már egy félév telt el, de azért ez az eset egyet megmutat: mégpedig a fiatalság jelentős részének érdektelenségét az őt érintő kérdések iránt. Az előadást ugyanis egy bírő tartotta, aki igen érdekes és színesen, saját tapasztalataival alátámasztva, ecsetelte azt a sorsot, ami a fiatalságra vár, ha a disszidálás útját választja. Ugyanígy a szülőknek is igen tanulságos lett volna az előadás.

Berlin, 1958. november 17.

(Rostás István)
r[end]k[ivüli] nagykövet

Jelzet: MOL XIX-J-1-j TÜK NDK (1945–64) 11/c 006345/1958. – Magyar Országos Levéltár, Disszidensek

b.

1961. július 31.

SZIGORÚAN TITKOS!

Készült: 4 példányban

Tárgy: az NDK-ból való

disszidálások

MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG

NAGYKÖVETSÉGEGBOTSCHAFT

DER UNGARISCHEN VOLKSREPUBLIK
562/szig. titk./1961.

A nyugatnémet és nyugat-berlini lapok az utóbbi időben nagy propagandát üznek az NDK-ból való disszidálások növekedésével. A disszidálások az utóbbi időben valóban növekedtek, ezt német barátaink is megerősítik, jöllehet ez nem olyan méretű, mint ezt a nyugatnémet sajtó beállítja.

A disszidálások növekedése összefüggésben áll a napirenden lévő békeszerződéssel, illetve a Nyugat-Berlin kérdés rendezésével. Nem kis szerepet játszik ebben a nyugatnémet propaganda, amely az eddiginél sokkal nagyobb aktivitással igyekszik meggyőzni az NDK-polgárokat arra, hogy még „kapuzárás” előtt távozzanak az NDK-ból, mert később, a különbéké megkötése után, erre nem lesz lehetőségük. De végül ezt a munkát szervező ügynökökön keresztül is. Az NDK illetékes szervek nemrég vettek őrizetbe számos nyugatnémet ügynököt, akik az NDK területén a disszidálásokat szervezték.

Az NDK hatóságok számos rendszabályt léptettek életbe a disszidálás csökkentésére, illetve akadályozására. A politikai agitációs munkán túl, jelentős rendőri rendszabályokat fogantatosítottak. Így pl. a Berlinbe vezető összes országutakon, Berlin előtt, szigorú rendőri ellenőrzést vezettek be, és csak azok utazhatnak a fővárosba, akik azt megfelelően indokolni tudják. Megszigorították a Kelet-Berlinből Nyugat-Berlinbe vezető utcákon és közlekedési eszközökön is az ellenőrzést (S-Bahn, U-Bahn) stb. Ezeknek a rendőri intézkedéseknek a hatása máris érezhető, bevezetésük óta csökkent a disszidálás száma.

A Nyugat-Berlinben dolgozó kelet-berlini lakosokkal szemben eddig fogantatosított gazdasági rendszabályokon túlmenően most olyan tervek vannak, hogy a „Grenzgänger”-ek a jövőben lakbért és minden más kommunális kiadást nyugati márkában fizessenek. Egyes értesülések szerint – amit még felsőbb szerveknél nem tudunk ellenőrizni – ezt az intézkedést rövid időn belül be is fogják vezetni.

Berlin, 1961. július 31.

(Mátyás László)
id. ügyvivő

Dr. S í k Endre elvtársnak,
külgügyminiszter
B u d a p e s t

Jelzet: MOL XIX-J-1-j TÜK NDK (1945–64) 16/e 006220/1961. – Magyar Országos Levéltár, Az NDK-ból való disszidálásokról. – Eredeti, gépelt példány

C.
1961. augusztus 7. és 10.

SZIGORÚAN TITKOS!

Készült: 4 példányban

Tárgy: Disszidálásokról

Mell.: 1 feljegyzés

MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG
NAGYKÖVETSÉGE BOTSCHAFT DER UNGARISCHEN VOLKSREPUBLIK
592/szig. titk./1961.

Mellékeltem felterjesztem Varga elvtársnő feljegyzését, azzal az észrevétellel, hogy a feljegyzés tartalma bizonyos fokig jellegzetes tünet, mivel a nyugatnémet propaganda az utóbbi időben fokozott aktivitást fejt ki, különösen értelmiségi foglalkozásúak disszidálása érdekében.

Az utóbbi hetekben távozott a berlini Rendőrkórház orr-függ-gége főorvosa, a Weissensee kerületi kórház nőgyógyász főorvosa, akihez a követség és kirendeltség több dolgozója járt.

A disszidálásokról számának növekedését elsősorban az értelmiség körében tapasztalni, különösen a nyugati propaganda beállításának hatására, hogy használja ki a békeszerződés megkötéséig még hátralévő időt, mert utána a disszidálásokról lehetetlenné válnak.

Berlin, 1961. augusztus 10.

(Mátyás László)
id. ügyvivő

Dr. S í k Endre elvtársnak,
külgügyminiszter,
B u d a p e s t

SZIGORÚAN TITKOS!

Készült: 4 példányban

Tárgy: Disszidálásokról

Varga Béláné

Feljegyzés
Mátyás László elvtárs részére.

Augusztus 6-án, vasárnap Eisenbergben, Thüringiában meglátogattam unokaöcsémet, aki az ottani művégtag-kórházban tartózkodik, múltába előkészületére vár. Miután már hónapok óta van Eisenbergben, az ottani viszonyokat jól ismeri, és igen sok emberrel is megismerkedett. Elmondta nekem, hogy a kórház területén lévő művégtag-műhely vezetője, Linschmann, Európa szerte ismert szakember, aki a budapesti Művégtaggyár új részlegének berendezését is irányította, rövid idővel ezelőtt 7 tagú családjával együtt disszidált. Rajta kívül még 5 szakember disszidált a műhelyből. Állítólag Linschmann (aki NSZEP-tag is volt) 30 000 DMW-t kapott megérkezése után, azonkívül jó ellátást, magas fizetéssel. Fia, aki ugyancsak a műhelyben dolgozott, feleségével annak a nyugat-németországi szüleit kívánta meglátogatni, de megtagadták a helyi rendőri szervek az útlevél kiadását. Egy másik szakmunkás odaát lakó apját akarta meglátogatni, neki sem adtak útlevelet, hanem azt mondták, hívja meg apját magához. Ezt meg is tette, de apjának nem adtak beutazási engedélyt. Linschmann disszidálása előtt többször volt különböző kongresszusokon Nyugat-Németországban, így legutóbb Heidelbergben. Azt mesélte, hogy ott az emberek nem politizálnak, nem kell nekik politikával foglalkozniuk, csak az érdeklő őket, hogy minél jobban élhessenek.

Úgy hírlik, hogy a környéken több üzem igazgatója disszidált, Erfurtban pedig alig maradt orvos.

Mikor Eisenbergben Linschmann és a többi szakember disszidálásának híre elterjedt, unokaöcsém megkérdezte az ottani pártbizottság egyik vezetőjét, miért nem adtak azoknak, akik kértek útlevelet, talán akkor nem disszidáltak volna. Az illető elvtárs elismerte, hogy ez tényleg helytelen volt. Tény, hogy most teljes bizonytalanság uralkodik, nem tudják, ki fog még disszidálni és mit tesznek a további disszidálásokról megakadályozására. A hangulat a városban igen rossz.

Magában a kórházban leállították a külföldi betegek felvételét, miután a jelenleg ott fekvők művégtagjának elkészítése is elég problematikus.

Berlin, 1961. augusztus 7.

Vargáné

Jelzet: MOL XIX-J-1-j TÜK NDK (1945–64) 16/e 006220/1/1961. – Magyar Országos Levéltár, Disszidálásokról – Eredeti, gépelt példány

10. Külgügyminisztériumi elemzés a német kérdéstről

1961. november 23.

II. Területi Osztály

Néhány gondolat a német kérdés jelenlegi állásához

A német békeszerződés aláírása időpontjának elhalasztása.

A Varsói Szerződés tagállamainak javaslata alapján hozott NDK kormányhatározat az augusztus 13-i intézkedésekkel kapcsolatban elengedhetetlenül szükségesek és helyesek voltak. A meghozott intézkedések azon túl, hogy növelték az NDK nemzetközi tekintélyét és erősítették az NDK belpolitikai helyzetét, komoly lépés volt abban az irányban is, hogy a nyugati hatalmak előtt nyilvánvalóvá tette: a szocialista tábor országai szilárdan el vannak köelve arra, hogy a békeszerződést az NDK-val ha kell, külön is megkíséssék. Ezen intézkedések nyomán a nyugati hatalmak széleskörű hidegháborús propagandába kezdtek, melynek következtében a nemzetközi légkör igen feszültté vált.

Ebben a helyzetben mérlegelni kellett a német kérdéssel kapcsolatos további lépéseket. Nyilvánvaló, hogy ha ezt fent említett egyoldalú lépést követte volna egy újabb, ugyancsak egyoldalú intézkedés, az NDK-val megkötendő különbéke szerződés, az gyakorlatilag azt eredményezhette volna, hogy rövid időre bizonyos problémákat meg tudunk volna oldani, azonban az egész kérdést hosszú távra nem rendezhette volna. Gyakorlatilag nem adtunk volna a nyugatiak számára lehetőséget arra, hogy a szocialista tábor kezdeményezései következtében kialakult szorult helyzetükből kutat találjanak, és ez csak a helyzetet merevítette volna meg, amely esetleg egy háborús provokációra is kényszeríthette volna őket. A szocialista tábor ezzel a lépéssel egy újabb lehetőséget biztosított a nyugati hatalmak számára, tegyenek tanúbizonyságot arról, hogy vajon keresik-e az érdemi megoldás útját, vagy sem.

A nyugati hatalmak „egysége” a német kérdés tekintetében az ismert Kroll-ügy tükrében.

Az előbb említett kérdés-csoport kapcsán hozott intézkedés a szocialista tábor országait a kialakult helyzet józan mérlegelésére készítette. Világos volt az, hogy a nyugati hatalmak körében komoly ellentétek vannak a német kérdés megoldása módszereit és céljait illetően, melynek elébe vágni, s ezzel gyakorlatilag őket egyesíteni ugyancsak komoly hiba lett volna. A nyugatiak állásfoglalását, a hosszú ideje várt „egységes” álláspont kialakulását és bizonyos nyugati kezdeményezések megtételét akadályozta egy sor objektív körülmény is. Az augusztus 13-i rendelkezések meghozatala után a nyugatiak nem csak az hatott bénítólag, hogy ez a rendelkezés rendkívül váratlan lépés volt a mi részünkről, hanem az a nagy és fontos körülmény, hogy az NSZK választások előtt állt, és annak lebonyolításáig nyugati részről jobbnak látták, ha sem pro, sem contra nem tesznek intézkedéseket, kezdeményezéseket. A továbbiakban kitolta a kérdés érdemi intézését az NSZK belpolitikai válsága, nevezetesen az a körülmény, hogy hosszú hetekig pártpolitikai viták miatt nem jött létre az új NSZK-kormány, s nem jelölték ki a kancellár személyét.

Már pedig a nyugati egység látszatának további megőrzése érdekében addig nyugati kezdeményezésre nem lehetett számítani, amíg az új német kancellár és Kennedy amerikai elnök között tárgyalások nem jönnek létre. Itt kapcsolódik be érdekesen az említett Kroll-ügy. A bonni szovjet nagykövet, Szmirnov elvtársától származó információ szerint a Kroll-ügy az alábbiak szerint értékelhető helyesen: Kroll nagykövet egy jótányit sem tért el a Bonntól kapott utasításoktól, s csupán szondázó szerepe volt Adenauer washingtoni útja előtt, igyekezett képet alkotni maguknak arról, hogy a Szovjetunió részéről mire számíthatnak. Az Egyesült Államok illetékesei azonban rendkívül rossznéven vették a nyugat-németeknek ezt a külön útját, s erélyesen felléptek emiatt a bonni kormánynál. Így nem maradt más hátra, mint hogy a bonni kormánykörök megjótsszák azt a színjátékot, amit a Kroll-ügyben tettek és itt, legalábbis a közvélemény előtt, Kroll, mint áldozati alany szerepelt, akit hajlandók a további jó NSZK-amerikai kapcsolatok érdekében, ha kell, fel is áldozni. Ez azonban csak gesztus volt kifelé az NSZK-kormány részéről és az is marad. Ennek hátterét, valamint a kapott információk valóságát, igen jellemző módon tárgyalja a Spiegel november 22-i száma.

NSZK-politikusok nyilatkozatai, s azok hangváltozása.

Ha megfigyeljük az NSZK felelős politikusaik nyilatkozatait augusztus 13-a óta, akkor egyértelműen megállapítható, hogy azok komoly változáson mentek keresztül, ami a hangvételt és a beszédek hangulatát illeti. Ennek a háttere talán abban keresendő, amiről a közelmúltban Magyarországon járt Rademacher nyugatnémet FDP-képviselő és Herde elvtárs a velük folytatott beszélgetéseik alkalmával elmondottak.

Mindkettő más-más bázisról, lényegében ugyanazt állapította meg. A nyugatnémet töké már régen leírta az Odera-Neisse határ, Nyugat-Berlin, sőt az NDK de facto elismerésének kérdését is. Egyetlen egy körülményre vigyáznak féltő gonddal, és az pedig az, hogy a felfegyverzés ütemében ne történjen semmi változás. A fent említett kérdésekben hajlandók a legmesszebbmenőkig kompromisszumos készséget mutatni a nyugatiak felé, és ezáltal ellentételként azt elérni tőlük, hogy azok legalább ilyen hajlandóságot mutassanak az általános és teljes leszerelés kérdésében nyugatnémet részről igényelt következetességben. A német nagytöke változatlanul azon az alapon áll, hogy megállapodások, szerződések nem érnek semmit, az erő lényeg. Ez nem új elve a német nagytökének. Így joggal felmerül az a kérdés, hogy ha hajlandók kompromisszumra az Odera-Neisse határ tekintetében, mi lesz a revansizmussal, amely az egész kül- és belpolitikájuknak az alapja. Ez az elismerés ugyanis ezt komolyan megrendítheti. Erre ugyancsak választ kaptunk már nyugat-német részről. Egyre inkább folyik a közvélemény előkészítése erre, oly módon, hogy személyes beszélgetések és a sajtó-cikkek formájában egyre többen beszélnek arról, miszerint a német kérdést csak a két nagyhatalom, a Szovjetunió és az Egyesült Államok tudja megoldani, amely kijelentés mögött az húzódik meg, hogy mi németek ebbe nem tudunk bele szólni. Ez gyakorlatilag a kiskapu megteremtése és egyben visszatérés ahhoz a régi revansista jelszóhoz, hogy a béke az ránk kényszerített béke. Így akarják átmenteni a revansizmust a jövőnek.

A szocialista tábor fő célkitűzése nem változik.

A kialakult új helyzetben szükségszerűen lelassítottuk a német békeszerződéssel kapcsolatos akció-tervünk végrehajtását. Arra is lehet számítani, hogy ha lehetőség kínálkozik az érdemi tárgyalásokra, úgy az esetleg további lassításra szorul, ami azonban nem jelent változást a fő célkitűzésekben. A XXII. kongresszuson elhangzott beszámoló, Hruscsov et. beszéde foglalkozott azzal, nyomatékosan, hogy a szovjet kormány most is kitar a német kérdés minél gyorsabb megoldása mellett, és ellenzi annak halogatását. A lényeg azonban a kérdés megoldása és nem az időponthoz való merev ragaszkodás. Ugyanakkor a beszámoló hangsúlyozta azt is, hogy a jelenlegi világgpolitika fő tartalma a szocialista országok és az összes békeszerető erők harca egy újabb agresszió és háborúra előkészítése ellen. E harcnak egyik központi témája változatlanul a német imperializmus elleni harc, az NSZK revansista törekvéseinek leleplezése és külpolitikai elszigetelése.

Budapest, 1961. november 23.

Jelzet: MOL, XIX-J-1-k Vegyes admin, (1945–1964) 11/c, Szám nélkül. – Magyar Országos Levéltár. A II. Területi Osztály gondolatai a német kérdés állásáról.

11. A külügyminiszter utasítása a követség eljárására különböző készülségi helyzetek esetére

1961. november 4.

Rendkívül titkos!

Rostás István
nagykövet elvtársnak,
B e r l i n

Kedves Rostás Elvtárs!

Mellékelten megküldöm a 0089 számú miniszteri utasítást. Tájékoztatom, hogy jelenleg az I-es állapotra vonatkozó utasítás kell végrehajtani. A II-es vagy III-as állapot beálltáról távirati értesítést kap és az erre vonatkozó intézkedéseket csak a távirat vétele után kell majd foganatosítani.

Mielőtt Nagykövet elvtárs a jelzett intézkedéseket végrehajtaná, beszélje meg azt Kovács Rezső elvtárral, a katonai attaché helyettesével. Ha az elvtársak bármilyen rendkívüli dolgot észlelnek, azonnal jelentsek Nagykövet elvtársnak, Nagykövet elvtárs pedig beszélje meg a teendő intézkedéseket Kovács Rezső elvtárral. Ha Nagykövet elvtárs nem elérhető a rendkívüli esemény bekövetkezésekor, az elvtársak értesítsék haladéktalanul Kovács Rezső elvtársat.

A külkereskedelmi miniszter elvtárs közölni fogja a kereskedelmi kirendeltség vezetőjével, hogy az utasításban foglaltaknak megfelelően köteles a Nagykövet elvtárs utasításait maradéktalanul végrehajtani. Hasonló utasítást kap a katonai attaché elvtárs is a Honvédelmi Minisztériumtól.

Budapest, 1961. december 7.

I. Intézkedések az I-es állapotban

- 1.) A nagykövetségen és a kereskedelmi kirendeltségen feleslegesség vált iratokat haza kell szállítani. ½ évnél idősebb iratok ott nem maradhatnak.
- 2.) A nagykövetség és a kereskedelmi kirendeltség vezetője biztosítsa, hogy a kereskedelmi kirendeltségen lévő szigorúan titkos anyagokat a követségen helyezze el.
- 3.) Amennyiben az Orion és a Mogürt részlegeknél titkos anyag van, azokat haladéktalanul a kirendeltségre kell szállítani, felülvizsgálni és a nélkülözhetőket haza kell küldeni.
- 4.) A titkos iratok kezelésére vonatkozó utasításokat a legszigorúbban be kell tartani.
- 5.) A követség ügyeleti szolgálatát az eddigieknél alaposabban kell megszervezni, melyre a Nagykövet elvtárs dolgozzon ki részletes utasítást. Az ügyeleti szolgálatba a kereskedelmi kirendeltség tagjai is bevonhatók.
- 6.) Felül kell vizsgálni a külképviseleteken dolgozó német alkalmazottakat és dönteni kell azok további foglalkoztatására, illetve beosztásuk ügyében. Erre vonatkozóan Nagykövet Elvtárs tegyen javaslatot.
- 7.) Berlin sajátos helyzetének és az NDK hivatalos szervei által hozott intézkedések figyelembevételével, Nagykövet elvtárs utasítsa a külképviselet, a kereskedelmi kirendeltség és más kinti szervek beosztottait, hogy csak engedélyével mehetnek át Nyugat-Berlinbe. Szigorúan meg kell tiltani a családtagok egyedüli átjárását és különböző hivatalos ügyekben a Demokratikus Berlinben tartózkodó magyar állampolgárok szórakozás, vagy egyéni vásárlások célját szolgáló átjárását. A Nyugat-Berlinbe való átjárásokról kimutatást kell vezetni és csak az illetékes vezető hozzájárulásával, a fenti időpont figyelembevételével az átjárást engedélyezni. A követség vezetője hozzájárulása nélkül sem szolgálati, sem magán gépkocsin a külképviseleti dolgozók más személyeket nem vihetnek át Nyugat-Berlinbe.
- 8.) A konzulátus dolgozói azonnal kezdjék meg az NDK területén tartósan kint tartózkodó magyar állampolgárok felkutatását. Pontos névsort kell összeállítani a tartózkodási hely, lakás, stb. megjelölésével, az ösztöndíjasokról, színészekről, pincékekről, orvosokról, stb. figyelemmel kísérve a változásokat.
- 9.) Minden ügyeleti szolgálatot adó elvtársat a külképviseleten rendszeresített feyverek használatára ki kell oktatni.
- 10.) Villanyvilágítás esetleges megszűnése alkalmára, megfelelő tartaléklámpákat kell beszerezni.

II. Intézkedések a II-es állapotban

- 1.) A Nyugat-Berlinbe való átjárást a külképviselet valamennyi dolgozójának meg kell tiltani. Rendkívüli esetekben csak külön engedéllyel mehetnek át.
- 2.) Az összes titkos irattári anyagot azonnal haza kell küldeni.
- 3.) Az újonnan keletkezett titkos irattári anyagok oly módon való elhelyezése, hogy az bármely időben azonnal megsemmisíthető legyen. Be kell szerezni olyan megsemmisítő anyagot, mellyel adott esetben minden bizalmas anyag azonnal megsemmisíthető.
- 4.) Meg kell kettőzni az ügyeletet, melynek ellátására részletes utasítást kell készíteni.
- 5.) Az ügyelet időtartama alatt bekövetkezett rendkívüli esetekről a nagykövetség vezetőjét azonnal értesíteni kell, ezért mindig tudomással kell lenni a Nagykövet elvtárs tartózkodási helyéről. Az ügy jellegétől függően azonnal tájékoztatni kell Nagykövet elvtársat.
- 6.) A külképviselet minden beosztottja a munkaidő befejezése után köteles tartózkodási helyét az ügyelettel közölni, hogy adott esetben azonnal elérhető legyen.
- 7.) A konzulátus ügyfélforgalmát oly módon kell szabályozni, hogy esetleges provokációnak messzemenően elejét tudják venni.
- 8.) A helyzet olyan alakulása esetén, amikor már közvetlen támadás, vagy terrorcselekmény veszélye áll fenn, felvetődhet a családtagok, gyermekek hazaszállítása. Ehhez hozzájárulást minden esetben csak a Külügyminisztérium véleményének kikérése után szabad megadni.
- 9.) Fentiekhez hasonlóan kell megszervezni az NDK területén tartózkodó ösztöndíjasok, orvosok, színészek, pincérek, stb. hazaküldését.
- 10.) A külképviselet minden egyes szolgálati és magán gépkocsijához megfelelő mennyiségű tartalék üzemanyagot kell beszerezni.

III. Intézkedések a III-as állapotban

- 1.) A külképviseleti szerveknél található minden titkos, vagy egyéb fellelhető anyagot – a sifré kivételével – azonnal meg kell semmisíteni.
- 2.) A Külügyminisztérium külön utasítására azonnal meg kell szervezni a még kint maradt családtagok és személyi ingóságok hazaszállítását.
- 3.) Ezzel egy időben meg kell szervezni a külképviselet női alkalmazottainak hazaküldését is, kivételt képez 1-2 olyan alkalmas női beosztott, akik a munka menetének biztosításához elengedhetetlenül szükségesek.
- 4.) Az összes német alkalmazottat a külképviseleti szolgálatból el kell bocsátani.
- 5.) A követség és külkereskedelmi kirendeltség és az egyes személyek tulajdonában lévő gépkocsikat mindenkor üzembiztos állapotban kell tartani, s annak felhasználásáról a nagykövetség vezetője dönt.
- 6.) A konzulátus munkáját a követség mellett lévő kereskedelmi kirendeltség épületébe kell áttelepíteni, hogy adott esetben az egész kollektíva egységes, ütőképese legyen.
- 7.) Kötelező megfelelő mennyiségű, tűzoltáshoz szükséges homok és víz tárolása, az egyes épületekben elhelyezett tűzoltó készülékek állandó készenlétben tartása.

BELÜGYMINISZTERIUM

Budapest

V. Jászai Mari tér

Külügyminisztérium

Puja Frigyes miniszterhelyettes elvtárs

B u d a p e s t

Kedves Puja Elvtárs!

A hozzám küldött anyagot áttanulmányoztam, s annak szövegével egyetértek.

Budapest, 1961. november 4.

Eltvársi üdvözléssel:

Jelzet: MOL XIX-J-1-j TŰK NDK (1945–64) 1/a 0089/RT/1961. – Magyar Országos Levéltár, A berlini magyar nagykövetség készütségi állapotára vonatkozó utasítás – Tisztázat

Címkék:

[berlini fal](#) ^[3]

[NDK](#) ^[4]

[NSZK](#) ^[5]

[disszidál](#) ^[6]

[hidegháború](#) ^[7]

[válság](#) ^[8]

[Német Szocialista Egységpárt](#) ^[9]

[Varsói Szerződés](#) ^[10]

[KGST](#) ^[11]

[NATO](#) ^[12]

[Németország](#) ^[13]

[1961](#) ^[14]

Kiadás: 11. évfolyam (2011) 4. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/politika/50_eve_epult_a_berlini_fal.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/politika/50_eve_epult_a_berlini_fal.html

[2] http://en.wikipedia.org/wiki/File:Berlin_satellite_image_with_Berlin_wall.jpg

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/berlini-fal>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/ndk>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nszk>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/disszidal>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/hideghaboru>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/valsag>

[9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nemet-szocialista-egysegpárt>

[10] <https://www.archivnet.hu/cimkek/varsoi-szerzodes>

[11] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kgst>

[12] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nato>

[13] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nemetorszag>

[14] <https://www.archivnet.hu/cimkek/1961>